МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **ПЛІТКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ГРУПАХ**

Виконала: студентка ІІ курсу,
групи 8.0534-4 з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Юхнік Катерина Олександрівна
Керівник : PhD, викладач кафедри
психології Гречаник М.І.
Рецензент: к. психол. наук, доцент
кафедри психології Грандт В. В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма 053 Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2025 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Юхнік Катерині Олександрівні

1. Тема роботи: Плітки як соціально-психологічна умова забезпечення соціальних зв'язків у групах

Керівник роботи: Гречаник Марія Ігорівна, PhD, викладачка кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «02» 10 2025 року № 1393-с

2. Термін подання студентом роботи: 1 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: аналіз соціально-психологічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: провести аналіз теоретичних підходів до вивчення соціальних зв'язків у групах та функції пліток; проведення емпіричного дослідження серед студентських і педагогічних груп; обґрунтування рекомендацій щодо управління неформальною комунікацією.

5. Перелік графічного матеріалу: 5 таблиць, 8 рисунків.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Гречаник М.І., PhD		
Розділ 1	Гречаник М.І., PhD		
Розділ 2	Гречаник М.І., PhD		
Розділ 3	Гречаник М.І., PhD		
Висновки	Гречаник М.І., PhD		

7. Дата видачі завдання: 15 квітня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2025 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2025 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2025 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень 2025 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	червень -серпень 2025 р.	Виконано
6	Написання висновків	вересень 2025 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2025 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2025 р.	Виконано

Студент _____ К. О. Юхнік

Керівник роботи _____ М. І. Гречаник

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Г. В. Коваль

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 81 сторінки, 5 таблиці, 8 рисунків, 51 джерело, 3 додатки.

Об’єкт дослідження – соціальні зв’язки як фундаментальна основа групової діяльності.

Предмет дослідження – роль пліток у забезпеченні соціальних зв’язків у групах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити роль пліток як соціально-психологічної умови формування й зміцнення соціальних зв’язків серед учнівської та педагогічної груп.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що плітки в учнівській групі (шкільному класі) та педагогічному колективі виконують конструктивну соціально-психологічну функцію, що сприяють об’єднанню членів групи й підтримці групової взаємодії, підвищенні рівня довіри, взаємної поінформованості тощо.

Методи дослідження: теоретичні: узагальнення, аналіз та синтез науково-методичних та психологічних джерел; емпіричні: опитування, метод описової і математичної статистики.

Наукова новизна полягає у розробці та впровадженні методичних рекомендацій для ефективного управління неформальною комунікацією в учнівській та педагогічній групах загальноосвітнього закладу.

Галузь використання: загальноосвітні школи, заклади дошкільної освіти.

ГРУПА, СОЦІАЛЬНІ ЗВ’ЯЗКИ, ГРУПОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, ГРУПОВА ВЗАЄМОДІЯ, ПЛІТКИ.

SUMMARY

Yukhnik K. O. The Role of Gossip in Establishing Social Ties in Groups

The master's qualification thesis consists of 81 pages, 3 tables, 8 figures, 51 references, and 3 appendices.

Object of the research – social ties as the fundamental basis of group activity.

Subject of the research – the role of gossip in the establishment and maintenance of social ties in groups.

Purpose of the research – to theoretically substantiate and empirically investigate the role of gossip as a socio-psychological condition for the formation and strengthening of social ties among student and teaching groups.

The relevance of the research lies in the growing interest in informal communication processes within educational institutions. Gossip, as a form of interpersonal interaction, remains an understudied phenomenon, despite its wide influence on group dynamics and social cohesion.

Structure of the paper:

Chapter 1. Theoretical foundations of social ties in group activity.

This chapter defines the concept of social ties and explores the structure of group interaction, trust, cohesion, and mechanisms of informal influence within groups from the standpoint of modern social psychology.

Chapter 2. Gossip as a socio-psychological phenomenon in group interaction.

This section presents a functional model of gossip, analyzes its impact on internal group communication, and reveals both the destructive and constructive potential of gossip within educational groups.

Chapter 3. Empirical research on the role of gossip in ensuring social ties in groups.

The chapter describes the research procedure, sample (student and teacher groups), data collection tools (surveys, expert assessments), and methods of statistical analysis. The results confirmed the hypothesis that gossip in both types of groups can act as a cohesive mechanism, promoting mutual awareness, trust, and supportive interaction.

Methods of research: theoretical (analysis, synthesis, generalization) and empirical (surveying, descriptive and mathematical statistics).

Scientific novelty lies in the development and implementation of methodological recommendations for managing informal communication within student and teacher groups.

Application field: general secondary and preschool education institutions aiming to improve the psychological climate and optimize group communication processes.

Key words: group, social ties, group activity, group interaction, gossip.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЯК ОСНОВИ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 12

1.1 Поняття соціальних зв'язків та механізми їх формування та розвитку в групах 12

1.2. Класифікація видів соціальних зв'язків 23

1.3. Структурні компоненти соціальних зв'язків в психології 30

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ПЛІТОК ЯК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ГРУПАХ 37

2.1. Сутність й функції пліток у встановленні соціальних зв'язків 37

2.2. Психологічні механізми поширення пліток у соціальних групах 41

2.3 Класифікація пліток у психологічних дослідженнях 49

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛІТОК ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ УМОВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В УЧНІВСЬКІЙ ГРУПІ ТА ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ 56

3.1 Організація і методичний інструментарій емпіричного дослідження пліток як соціально-психологічної умови у забезпеченні соціальних зв'язків в учнівській та професійній групах 56

3.2. Інтерпретація результатів, отриманих в ході емпіричного дослідження пліток як соціально-психологічної умови у забезпеченні соціальних зв'язків в учнівській та професійній групах 61

3.2. Методичні рекомендації щодо формування ефективності соціальної взаємодії у групах 74

ВИСНОВКИ 79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 82

ДОДАТКИ 87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальні зв’язки – одна з ключових умов функціонування будь-якої групи. Основою формування соціального зв’язку є безпосередній контакт, який в подальшому переростає в більш опосередкований зв’язок між людьми й впливає на міжособистісну взаємодію, рівень довіри, співпрацю тощо.

Специфічним механізмом підтримки соціальних зв’язків у соціальних групах виступають плітки, тобто інформаційні обміни, які часто мають неформальний характер. У масовій свідомості плітки відіграють здебільшого негативну роль, оскільки здатні спричиняти конфлікти, знижуючи рівень довіри між членами колективу. Однак, згідно сучасних досліджень, плітки виконують й важливі соціально-психологічні функції: формують групову ідентичність, сприяють соціальній згуртованості, підтримують відчуття групової приналежності.

Серед зарубіжних дослідників можна виділити декілька ключових постатей, які досліджували взаємодію людей в групі та особливості формування в ній відносин, що мають вплив на їх згуртованість, комунікацію. Серед них К. Левін, Г. Тайфель, Л. Фестінгер, М. Вебер, Е. Еріксон, Б. Такмен, А. Бандура, Г. Зіммель, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Дж.Л. Морено тощо.

В Україні цю тему розкривають такі дослідники як С.Д. Максименко, Л.Е. Орбан-Лембрик, О.О. Киричук та ін.. У своїх наукових працях роблять акцент на ролі соціальних зв’язків як ключового елементу соціалізації, міжособистісної взаємодії, формування поведінки в групі; як основи групової динаміки, соціальної ідентичності, взаємного соціального впливу та підтримки; як базового механізму формування свідомості, самосвідомості й психічних властивостей.

Дослідженням неформальної комунікації займались Г.С. Костюк, В.В. Москаленко, М.М. Філоненко, Л.Е. Орбан-Лембрик, які розглядали роль неформальних зв'язків у формуванні поведінки індивіда в групі.

Плітки як соціальний феномен вивчали Л. Росс, Г. Олпорт, Л. Постман, Р. Данбар, Р. ДіФонзо, П. Бордіа; в Україні – Л.Є. Смола, О.А. Юркова, В.М. Поліщук, О.В. Тріщук, С.Б. Фіялка.

Дослідження пліток в сучасній психології є надзвичайно важливим, адже вони впливають на якість міжособистісних відносин в групі, служать маркером для вивчення групової динаміки, а також є підґрунтям для формування соціальної згуртованості, підтримки норм і правил, цінностей в групі. Так, в учнівській групах та педагогічних колективах плітки виступають як засобом інтеграції, так й джерелом напруженості. Тому, зважаючи на зростання ролі неформальної комунікації, дослідження цього явища як соціально-психологічної умови забезпечення соціальних зв'язків становить особливу актуальність; потребує вивчення механізмів комунікаційних групових процесів, глибшого розуміння динаміки взаємин у колективі та шляхів їх оптимізації.

Об'єкт дослідження – соціальні зв'язки як фундаментальна основа групової діяльності.

Предмет дослідження – роль пліток у забезпеченні соціальних зв'язків у групах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити роль пліток як соціально-психологічної умови формування й зміцнення соціальних зв'язків серед учнівської та професійної груп.

Гіпотеза: передбачаємо, що плітки в учнівській групі (шкільному класі) та педагогічному колективі виконують конструктивну соціально-психологічну функцію, суть якої полягає у сприянні об'єднанню членів групи й підтримці групової взаємодії, підвищенні рівня довіри, взаємної поінформованості тощо.

Згідно із метою дослідження були поставлені наступні завдання:

1) проаналізувати ключові аспекти соціальних зв'язків як основи групової діяльності: трактування поняття «соціальні зв'язки» з огляду на праці зарубіжних та українських дослідників; визначення механізмів формування й розвитку соціальних зв'язків в групах; виокремлення критеріїв для класифікації видів соціальних зв'язків та їх характеристика; аналіз структурних компонентів соціальної взаємодії індивідів в групах;

2) розкрити сутність поняття «плітки» як соціально-психологічного явища й здійснити аналіз їхніх функцій у процесі неформальної комунікації;

3) визначити механізми поширення пліток у групі й виокремити класифікацію пліток в психологічних дослідженнях;

4) здійснити емпіричне дослідження схильності особистості до пліткування й визначити провідні мотиви поширення пліток в учнівській групі та педагогічному колективі;

5) розробити практичні рекомендації щодо контролю неформальних комунікаційних джерел у групах.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз науково-психологічної літератури з визначеної проблеми, узагальнення та систематизація ключових понять дослідження;

- методи емпіричного дослідження: анкета для виявлення частоти та функцій пліток, їх змісту та ставлення респондентів до них; методика виявлення схильності до пліткарства (О.К. Балашевич, О.В. Орлюк, А.С. Проскурні); опитувальник мотивів пліток (MGQ) B. Beersma, G.A. Van Kleef**;**

- методи обробки даних: кількісний та якісний аналіз, метод описової статистики (через таблиці, графіки, діаграми), метод статистичної обробки (кореляційний аналіз).

Наукова новизна дослідження. В кваліфікаційній роботі сутність пліток розкривається в контексті потенційно конструктивного механізму забезпечення соціальних зв'язків в групі, що надає можливість по-новому

оцінити їхню роль у встановленні соціальних зв’язків. Практичні рекомендації, розроблені на основі емпіричних даних, сприятимуть ефективному управлінню неформальною комунікацією в групах.

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані психологічною службою в освітніх закладах, в рамках психологічного консультування при складанні програм підвищення згуртованості колективу.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 51 найменувань, 3 додатки. Загальний обсяг основного тексту – 81 сторінка. Робота містить 3 таблиці та 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЯК ОСНОВИ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Поняття соціальних зв'язків та механізми їх формування та розвитку в групах

В час глобальних соціально-економічних змін й інтенсивного розвитку інформаційних технологій вивчення соціальних зв'язків, механізмів їх формування є першочерговою необхідністю, бо від якості, міцності та характеру відносин між людьми залежить стабільність функціонування соціальних інститутів в цілому, рівень згуртованості учасників групової взаємодії й ефективність спільної діяльності.

Так, процес функціонування будь-якої соціальної групи неможливий без встановлення між її членами взаємовідносин – соціальних зв'язків, під якими розуміються соціальні дії, що виражають залежність і сумісність людей або груп. Соціальним зв'язком називають сукупність особливих залежностей одних соціальних суб'єктів від інших, їх взаємні відносини, які об'єднують людей у відповідні соціальні спільності і свідчать про їх колективне існування [6].

Аналіз ключових аспектів соціальних зв'язків як основи групової діяльності є першим завданням дослідження, яке, на наш погляд, потребує висвітлення таких ключових питань: трактування поняття «соціальні зв'язки» з огляду на праці зарубіжних та українських дослідників; визначення механізмів формування й розвитку соціальних зв'язків в групах; виокремлення критеріїв для класифікації видів соціальних зв'язків та їх характеристика; аналіз структурних компонентів соціальної взаємодії індивідів в групах. Вирішення цих завдань дозволить поглибити уявлення про феномен соціальних зв'язків в соціальній психології, зрозуміти

механізми їх функціонування й процес соціальної взаємодії індивідів в групах.

Почнемо з першого питання стосовно *розкриття сутності соціальних зв'язків зарубіжними й українськими науковцями та дослідниками.*

Важливий внесок у розвиток теоретичного розуміння соціального зв'язку зроблений Е. Дюркгеймом, М. Вебером, Г. Зіммелем. Кожна з концепцій цих дослідників підкреслює власні аспекти природи соціального зв'язку та його функцій.

Французький соціолог Е. Дюркгейм пояснював природу соціального зв'язку як наслідок соціальної солідарності, тобто моральної і нормативної інтеграції індивідів у спільноту, яка забезпечує цілісність та стабільність суспільства [37]. Соціальні зв'язки, на його думку, мають об'єктивний характер, що не зводиться до індивідуальних виборів або психологічних симпатій. Вони виступають соціальними фактами, що існують незалежно від окремих людей і мають над ними нормативну силу.

Згідно Е. Дюркгейму, історія людства розпочиналась з механічної солідарності – первіснообщинного стану, в якому панував примусовий колективізм, рівність членів суспільства, схожість виконуваних ними трудових функцій. Соціальні зв'язки базувалися на подібності соціальних ролей, цінностей і вірувань. Поведінка індивіда визначалась колективною мораллю, що забезпечувало стабільність, але обмежувало розвиток автономії. Згодом, внаслідок збільшення кількості населення, відбулось посилення інтенсивності контактів, соціальних зв'язків, обмін результатами діяльності, що стало причиною поділу праці. Посилення спеціалізації змушувало людей не тільки обмінюватись продуктами своєї діяльності, а й підвищувати їх якість, що сприяло розвитку професійності, конкурентності, удосконаленню особистісних якостей. На заміну механічній солідарності приходить органічна, де соціальні функції диференціюються, а кожен індивід має власну спеціалізовану роль. Соціальний зв'язок набуває функціонального й структурного характеру, який регламентується нормами, правом й професійними асоціаціями.

Важливою складовою дюркгеймівського підходу є поняття інтеграції та регуляції. Інтеграція передбачає міру включеності індивіда до колективу, регуляція – ступінь впорядкованості норм, які контролюють соціальну поведінку. Недостатній їх рівень призводить до аномії, тобто стану соціальної дезорганізації, через що відбувається послаблення моральних зв'язків, зникнення відчуття належності до спільноти.

Таким чином, Е. Дюркгейм розглядав поділ суспільної праці як ключовий фактор соціальної солідарності, що веде від механічної до органічної солідарності. Спеціалізація праці може як посилювати взаємозалежність людей, зміцнюючи суспільство, так може й призвести до стану соціальної дезорієнтації та нормативного вакууму. Згідно його поглядам, соціальний зв'язок – морально-нормативний механізм інтеграції індивідів у соціальну систему, який забезпечує стабільність суспільства через колективні цінності, правила й інститути. Міцність соціального зв'язку визначається рівнем внутрішньої єдності, узгодженістю ціннісних орієнтацій і силою колективної моралі. Соціальні зв'язки виступають умовою можливості індивідуальної взаємодії: саме колективна свідомість створює рамки, у межах яких можливе спілкування, довіра й кооперація.

Принципово інший підхід розвинув німецький соціолог М. Вебер. На відміну від Е. Дюркгейма, він розглядав соціальні зв'язки як результат взаємодії осмислених дій суб'єктів. Тому базовою одиницею аналізу стає не структура, а соціальна дія – дія, як така, що за своїм змістом орієнтується на поведінку інших і співвідноситься з нею. Отже, соціальний зв'язок постає як стійке узгодження дій, підґрунтям яких є спільні смисли, очікування й культурні цінності; є відносно стабільною формою спільної взаємодії.

М. Вебер вперше класифікував типи соціальних дій, які розкривають природу різних форм зв'язків [5]:

1) цілераціональна дія – в основі дії лежить очікування певної поведінки предметів зовнішнього світу й інших людей і використання цього очікування як «умов» або «засобів» для досягнення своєї раціонально

поставленої й продуманої мети. Людина співвідносить свої дії і засоби, прораховує позитивні і негативні їх наслідки і знаходить розумне поєднання особистої мети і соціальної;

2) ціннісно-раціональна – дія, що ґрунтується на вірі в безумовну (естетичну, релігійну або будь-яку іншу) самодостатню цінність певного поводження. Індивід підпорядковуються певним вимогам, встановленим у суспільстві цінностям;

3) традиційна дія – дія, яка базується на усталених зразках поведінки, нормам тощо;

4) аффективна дія – є дією, що зумовлена емоціями, почуттями, пристрастями. Будучи короткочасним емоційним станом, афективна дія не орієнтована на оцінку інших або свідомий вибір мети [3].

Отже, веберівський підхід розширив розуміння природи соціальних зв'язків до індивідуально-смислових конструкцій взаємодіючих суб'єктів, що відтворюються у процесі комунікації. Соціальні зв'язки постійно конструюються через інтерпретацію дій і смислів, що робить їх динамічними та процесуальними.

Значущий вклад у вивчення соціального зв'язку як динамічного процесу взаємодії індивідів зробив німецький соціолог і філософ Г. Зіммель. Його погляди суттєво відрізнялись від концепції об'єктивізму Е. Дюркгейма та інтерпретативізму М. Вебера. За першооснову соціального життя Г. Зіммель брав взаємодію, адже саме процес взаємного впливу індивідів формує соціальну реальність. А соціальний зв'язок науковець розглядав як особливу форму поєднання індивідів, що спирається на взаємні орієнтації, почуття і інтереси; суспільство постійно «створюється» через взаємодію [37].

Дослідник, зокрема, наголошував на подвійності соціальних зв'язків – як елементу єднання, так й елементу суперечності. Конфлікт, до прикладу, виступає однією з форм соціальної інтеграції, оскільки сприяє оновленню відносин і підтримці єдності через протистояння. Також Г. Зіммель зазначив ідею соціальної дистанції, вважаючи відстань необхідною умовою для збереження індивідуальності у відносинах.

Отже, в рамках вивчення концепції Г. Зіммеля, соціальні зв’язки розглядаються як процес постійної взаємодії, що утворює соціальну реальність у її русі і суперечностях.

В психологічному дискурсі соціальний зв’язок пояснюється як зовнішня взаємодія, так й як внутрішній психічний процес, який поєднує емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Соціальні зв’язки визначають систему міжособистісних відносин, у яких індивід розвивається і самореалізується, формує уявлення про себе та інших через засвоєння норм, цінностей та моделей поведінки.

Розглянемо декілька трактувань соціального зв’язку у контексті його вивчення як інтегративної категорії, що охоплює когнітивні та діяльнісні аспекти взаємодії людини з соціумом.

Зокрема, в рамках психоаналітичної теорії З. Фройд, Е. Фромм соціальні зв’язки формулюються як проекція внутрішніх несвідомих потягів людини. На думку З. Фройда, основу соціальної поведінки становлять взаємини між людьми, що будуються на амбівалентних почуттях любові й агресії. В той час Е. Фромм однією з фундаментальних екзистанційних потреб індивіда вважав потребу у зв’язку з іншими людьми, реалізація якої забезпечує психологічне здоров’я особистості [12].

А. Маслоу та К. Роджерс, представники гуманістичної психології, соціальні зв’язки розглядають як необхідну умову самоактуалізації. Потребу у приналежності та любові А. Маслоу включає до базових людських потреб, а К. Роджерс підкреслював значущість емпатії, безумовного прийняття та повноцінного спілкування для розвитку «повноцінно функціонуючої особистості» [25].

З огляду на соціально-когнітивний підхід (Г. Мід, Г. Олпорт) соціальні зв’язки пояснюються як результат взаємного впливу індивідів у процесі спільної діяльності. Формування самосвідомості відбувається через розуміння очікувань і реакцій соціуму [12].

В українській психологічній науці дослідженню соціальних зв'язків присвятили свої праці такі дослідники як Л.Е. Орбан-Лембрик, Г.С. Костюк, О.О. Киричук, С.Д. Максименко та інші [25].

Л.Е. Орбан-Лембрик, С.Д. Максименко підкреслюють роль міжособистісних зв'язків, через які реалізується соціальна підтримка як чинник психологічного благополуччя індивіда. Міжособистісні зв'язки – це система стійких контактів і взаємодій, за яких відбувається обмін інформаційною, емоційною та практичною підтримкою між людьми [36]. Через взаємодію з іншими людина отримує емоційну підтримку, почуття безпеки, приналежності, самореалізації; впливає не лише на емоційний стан, а й на процес самопізнання, сприяючи формуванню цілісного образу «Я».

Слід відзначити, що в наукових працях Г.С. Костюка поняття соціального зв'язку вивчається в контексті особистісно-діяльнісного підходу до розвитку психіки. З точки зору вченого, розвиток особистості відбувається саме у спільній діяльності – через спілкування, співпрацю, участь у колективних формах взаємодії; є процесом соціалізації, який реалізується через включення у різні види соціальних зв'язків [22]. Соціальні зв'язки, з одного боку, є зовнішніми взаєминами між людьми, зумовленими суспільними умовами; з іншого – внутрішнім психологічним зв'язком, який проявляється у переживаннях, мотивах, цінностях, ставленням індивіда.

О.О. Киричук у своїх психологічних дослідженнях тісно пов'язував поняття соціального зв'язку з розвитком Я-концепції особистості (формується уявлення про себе і свої можливості, усвідомлюється власна унікальність), соціалізацією, спілкуванням і вважав цей зв'язок динамічною формою взаємодії між особистостями, у процесі якої формуються їхні моральні, ціннісні та емоційно-вольові якості [16]. Соціальні зв'язки також мають емоційно-ціннісний характер: вони забезпечують не лише комунікативну дію, а й створюють умови для психологічного комфорту, почуття захищеності та соціальної підтримки. Тож, соціальні зв'язки виступають середовищем самопізнання та самореалізації.

Другим ключовим питанням в дослідженні соціальних зв'язків є *визначення їх механізмів формування й розвитку в групах.* Так, для розуміння закономірностей групової динаміки, соціальної інтеграції та психологічного клімату в колективі є важливим вивчення процесу формування соціальних зв'язків, який відбувається поетапно та охоплює низку психологічних механізмів і соціальних процесів. Основою для формування соціальних зв'язків є дослідження соціально-психологічних механізмів, за яких здійснюється інтеграція особистості в групу, її адаптація до соціального середовища. Знання цих механізмів надає змогу зрозуміти взаємодію індивідів у групі, а також наслідки цієї взаємодії на їхню поведінку та розвиток.

Так, соціальний механізм формування соціальних зв'язків є «внутрішнім двигуном» соціальної системи. Його структура у найбільш системному вигляді розроблена на основі ідей американського соціолога Т. Парсонса [24] та доповнена сучасними дослідниками-соціологами [38**;** 16; 19]. На основі результатів праці соціологів виділені такі її компоненти:

- соціальна перцепція – елемент соціального механізму, через який відбувається процес сприймання індивідом не тільки зовнішніх проявів інших людей (зовнішності, жестів, міміки, інтонації), оцінки їхніх особистісних рис та інтерпретації мотивів й намірів, а й самого себе в контексті групової взаємодії;

- комунікація – це зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес встановлення і підтримання контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації, який, як вважає Ю.В. Косенко, «відбувається у вигляді взаємопов'язаних інтелектуально-мисленєвих та емоційно-вольових актів, опосередкованих мовою й дискретних у часі й просторі, – тобто у вигляді актів мовлення, актів паралінгвістичного характеру й психофізіологічного впливу, актів сприймання та розуміння, що пов'язані з процесами збору фактів, їх

зберігання, аналізу, переробки, оформлення, висловлення та при потребі поширення, сприймання і розуміння, відбуваються з використанням або без нього різних знакових систем, зображень, звуків, засобів комунікації, засобів зв'язку і результатом яких є конкретна інтелектуально-мисленєва й емоційно-вольова поведінка співрозмовника, конкретні результати його діяльності, прийняті ним рішення, що задовольняють членів певної соціальної групи або суспільства в цілому» [19, 24-25].

Характерними ознаки комунікації є, по-перше, наявність щонайменше двох суб'єктів, які взаємодіють між собою; по-друге, передбачає передачу або обмін інформацією, що може відбуватися у формі мовлення, писемного тексту, жестів, символів; по-третє, метою комунікації є забезпечення ефективного обміну інформацією, знаннями, емоціями та ідеями між учасниками комунікативного процесу для досягнення взаєморозуміння, співпраці та гармонійної соціальної взаємодії; по-четверте, відбувається через різноманітні засоби і канали (мовлення, письмо, технічні засоби), а також через паралінгвістичні елементи (жести, міміка, тон голосу); по-п'яте, в процесі комунікації здійснюється вплив на учасників, що може викликати зміни в їхній поведінці [20];

- спільна діяльність, умовою виконання якої є процеси розподілу, об'єднання (інтегрування), узгодження (координації) і управління індивідуальними цілями, мотивами, діями і результатами [15]. Структура спільної діяльності, за А.В. Карповим, включає власне мету діяльності (майбутній результат, якого прагне досягти суб'єкт), мотив діяльності (те, що спонукає групу до спільного виконання діяльності), дії (спільні дії, необхідні для реалізації завдань спільної діяльності) та результат діяльності (підсумок співпраці);

- соціальна ідентифікація – є одним з ключових механізмів, що формує зв'язки в групі, оскільки це процес усвідомлення індивідом своєї приналежності до певної спільноти, порівняння себе з іншими та узгодження своєї поведінки з нормами та цінностями групи. Вона формує поняття «ми» й підтримує групову згуртованість;

- соціальні норми і ролі. У групі норми та ролі визначають поведінку її членів, встановлюють правила спільної взаємодії, впорядковують стосунки. Ролі надають кожному учаснику обов'язки й певний статус, а норми стають підтримкою стабільності і передбачуваності взаємовідносин, сприяючи узгодженню дій всіх членів групи;

- соціальний контроль, на думку Е. Дюркгейма, є системою засобів та механізмів регуляції поведінки, шляхом застосування яких група має змогу забезпечувати дотримання прийнятих норм, цінностей, правил [32]. Включає як внутрішні засоби контролю (ґрунтується на формуванні совісті, почуття відповідальності та обов'язку), так й зовнішні механізми управління поведінкою (реалізуються через санкції та заохочення).

Психологічні механізми формування соціальних зв'язків розкриваються через внутрішні психічні процесами, що забезпечують пізнання, розуміння й ефективну взаємодію індивіда з іншими членами групи. Характер відносин у соціальних групах визначається:

- емпатією, що є специфічною формою психічного відображення об'єктивної реальності, у якій сприйняття зовнішнього світу здійснюється через призму внутрішнього стану емпата [11]; це здатність особистості розуміти емоційний стан, думки, мотиви інших людей, емоційно співпереживати їм та реагувати відповідним чином [26].

Отже, відповідно до концепції К. Роджерса, емпатія є складним, багаторівневим процесом, який являє собою сукупність емоційних (здатність на емоційний «відгук» на переживання іншого), когнітивних (усвідомлене розуміння внутрішнього стану іншої людини через спостереження за її поведінкою, невербальними сигналами, контекстом поведінки) та поведінкових (прояв емпатії у конкретних діях підтримки й допомоги) здібностей особистості, що сприяє формуванню ефективної спільної діяльності, емоційної єдності, стабільності соціальних зв'язків у групі [25];

- рефлексією, тобто «багатовимірним процесом самопізнання, що включає аналіз минулого досвіду, усвідомлення власних мотивів, дій і

переживань, а також проєктування майбутньої діяльності на основі отриманих висновків. Рефлексія передбачає саморозуміння через призму ставлення інших людей та врахування соціального контексту, а також здійснюється крізь світоглядні уявлення, що дозволяє індивіду оцінити власне місце у світі і вплив на нього» [10, 17].

У груповій взаємодії виконує комунікативну і регулятивну функції, допомагаючи індивіду оцінювати власну поведінку з позиції соціальних очікувань, а також корегувати її відповідно до норм групи. Рефлексія як психологічний механізм формування соціальних групових зв'язків забезпечує ефективне самопізнання, узгодження індивідуальних та групових цілей, що є основою для побудови стабільних й конструктивних соціальних взаємовідносин;

- каузальною атрибуцією – ключовим когнітивним механізмом соціального пізнання, який має суттєвий вплив на динаміку соціальних зв'язків й забезпечує формування міжособистісних відносин у групі. Каузальна атрибуція, у класичному визначенні Ф. Гайдера, розглядається як процес, за допомогою якого індивідом інтерпретується причина поведінки інших людей та власної діяльності [27]. Каузальна атрибуція виконує декілька функцій, які безпосередньо пов'язані із побудовою та підтримкою соціальних групових зв'язків, а саме: формування першого враження; розвиток емпатії та соціальної підтримки в групі; підтримання стабільності соціальних зв'язків;

- стереотипізацією, під яким розуміється процес сприйняття, класифікація і оцінка інших людей або подій за допомогою поширення на них без достатніх причин узагальнених характеристик (позитивних або негативних), без урахування індивідуальних відмінностей [21]. Стереотипізація, згідно науковим дослідженням Г. Олпорта, є невід'ємним механізмом соціального пізнання, який забезпечує когнітивну економію та сприяє структурованості міжособистісної взаємодії. Водночас вона має суперечливий характер: позитивні внутрішньогрупові стереотипи, з одного

боку, формують відчуття «ми», спільну систему цінностей, створюючи підґрунтя для колективної ідентичності та взаємопідтримки; з іншого боку – негативні міжгрупові стереотипи, які провокують виникнення упереджень, дискримінацію і конфлікти, що призводять до дестабілізації міжособистісної комунікації та соціальної дистанції між членами групи.

Спираючись на виокремлені соціально-психологічні механізми, утворення соціальних зв'язків, на думку В.І. Тарасенка й О.М. Холода, проходить в декілька послідовних етапів [38; 42]:

1) орієнтаційний етап. На початковому етапі відбувається знайомство, первинне оцінювання учасників, визначення потенційних контактів;

2) конфліктно-нормативний етап – стадія формування соціального зв'язку, де встановлюються норми, розподіляються ролі, узгоджуються позиції;

3) інтеграційна фаза – є етапом виникнення спільних цінностей, взаємної довіри, згуртованості тощо;

4) зрілість групи. Є заключним етапом у формуванні соціальних групових зв'язкі, який характеризується стабільністю системи взаємин між її членами, високим рівнем емоційної єдності та ефективністю спільної діяльності.

Таким чином, узагальнений огляд соціальних і науково-психологічних поглядів українських та іноземних дослідників на трактування поняття «соціальний зв'язок» дає змогу розглядати його як соціально-психологічний механізм формування особистості, який уможливлює не тільки обмін інформацією, а й забезпечує формування емоційно-вольової сфери, установок, системи цінностей індивіда в процесі міжособистісної взаємодії в групі.

Соціальні зв'язки є основою структури групи; це стійкі взаємовідносини між людьми, що виникають у процесі спільної діяльності, взаємодії чи спілкування. Їх сформованість визначає характер внутрішньогрупових процесів, також забезпечує єдність й узгодженість дій, взаєморозуміння та згуртованість між членами групи.

Розуміння суті соціальних і психологічних механізмів формування соціальних зв’язків дозволяє впливати на розвиток позитивного психологічного клімату в групі, запобігати конфліктам, підвищувати продуктивність групової роботи. Узгоджена дія ключових елементів соціального механізму забезпечує створення стабільної та ефективної соціальної структури, де кожен член групи відчуває власну значущість. Психологічні ж механізми формування соціальних зв’язків сприяють погодженню індивідуальних та групових інтересів, що перетворює групу на єдину соціально-психологічну спільноту. Соціальні і психологічні механізми взаємопов’язані; разом вони утворюють психологічну основу групової згуртованості.

1.2 Класифікація видів соціальних зв’язків

Соціальні зв’язки є фундаментальною основою функціонування як суспільства в цілому, так, зокрема й соціальної групи. Через соціальні зв’язки реалізується обмін інформацією, координація дій, формування форм і цінностей. Однак вони не є однорідними за своїм змістом та функціями, тому їх систематизація має теоретичне та дослідницьке значення для розуміння структури відносин та їх впливу на здійснення спільної діяльності, а також закономірностей формування групових контактів та соціальної взаємодії на різних рівнях тощо. Виходячи з цього, *виокремлення критеріїв для класифікації видів соціальних зв’язків* стало третім ключовим аспектом у дослідженні соціальних зв’язків в групі.

Аналіз соціологічних та психологічних праць, присвячених дослідженню соціальних зв’язків, дав змогу виокремити їхню класифікацію за різними підходами [9; 40]. Найбільш системно її сформулював український соціолог В.Г. Городяненко:

1. За змістом взаємодії, що відображає характер емоційного, інформаційного та поведінкового обміну між суб'єктами, забезпечуючи координацію їхньої поведінки та взаєморозуміння [19]:

– інформаційні соціальні зв'язки (комунікативні акти) – особливий вид соціальних зв'язків, що формуються на основі процесів обміну інформацією між індивідами, групами й забезпечують передавання знань, установок, норм, цінностей, необхідних для координації спільної діяльності учасників взаємодії та досягнення між ними взаєморозуміння. Виступаючи комунікативною основою соціальних процесів, через інформаційні зв'язки здійснюється також формування спільних цілей і соціальних очікувань.

До фундаментальних характеристик інформаційних соціальних зв'язків належать комунікативність, виявляється через вербальні, невербальні, технологічні канали передачі інформації; двосторонність, що передбачає як передачу, так й прийняття інформації; данимічність, що зумовлює зміну зв'язків відповідно до ситуації спілкування, соціального оточення учасників взаємодії [26]. Інформаційні соціальні зв'язки виконують регулятивну функцію, яка полягає у впливі інформаційного поля на поведінку і соціальні норми індивіда. Крім того, в умовах розвитку соціальних технологій такі зв'язки набувають мережевого характеру, які часто реалізуються у форматі соціальних мереж, професійних спільнот і таке інше.

– емоційні соціальні зв'язки – вид зв'язків, що формується на основі емоційного обміну, співпереживання, особистої симпатії між суб'єктами; визначають емоційний клімат й психологічний комфорт в групі, мають вплив на самооцінку і мотивацію індивіда, є основою для соціальної підтримки та розвитку емпатії;

– діяльнісні соціальні зв'язки (спільні дії та установки). За М. Вебером, є видом соціальних зв'язків, які формуються на основі спільної діяльності, взаємодії людей для досягнення спільних цілей й завдань [5]. Формування діяльнісних зв'язків сприяють згуртованості групи, розвитку відповідальності і взаємодопомоги між її учасниками. Прикладами цих

зв’язків може слугувати взаємодія індивідів в робочому колективі, волонтерська діяльність певної спільноти, спортивна команда.

2. За формою соціальних зв’язків, що визначає спосіб реалізації взаємодії суб’єктів. Ф. Тьоніс виділяє наступні їх види [40]:

– формальні зв’язки є офіційно встановленими, що регламентовані правилами та нормами. Мають чітко визначені соціальні ролі, права, обов’язки та структуру підпорядкування, забезпечуючи упорядкованість та стабільність соціальної взаємодії для досягнення спільного результату;

– неформальні зв’язки – вид соціальних зв’язків, які виникають на основі міжособистісних симпатій, спільних інтересів, довіри, емоційної близькості. Відмінною рисою неформальних зв’язків є спонтанність, емоційна забарвленість та відсутність офіційного врегулювання, що сприяють гнучкості, згуртованості та психологічному комфорту індивідів в соціальній групі.

3. За способом комунікації В.Г. Городяненко класифікував соціальні зв’язки у таких формах [9]:

– безпосередня соціальна взаємодія суб’єктів – форма взаємодії між людьми, яка відбувається на основі прямого особистісного контакту, в процесі якого учасники безпосередньо впливають один на одного за допомогою жестів, міміки, погляду, мовлення. Безпосередні соціальні зв’язки відрізняються емоційною насиченістю та наявністю зворотнього зв’язку (спілкування між членами групи під час дискусії, спільної діяльності тощо);

– опосередкована форма комунікації, при якій обмін інформацією, спілкування між індивідами відбувається через посередників (електронну пошту, соціальні мережі, мобільні засоби для спілкування, месенджери). При опосередкованій комунікації вплив емоційної складової помірний або знижений, зворотній зв’язок відстрочений; вагомішу роль починають мати зміст повідомлень та символів (онлайн-переписка, листування через e-mail, засоби масової інформації).

4. За характером соціального зв’язку, що відображає якісну характеристику взаємин й впливає на ступінь довіри, підтримки й кооперації між суб’єктами [9]:

– позитивні / негативні соціальні зв’язки – типи соціальних зв’язків, які є взаємопов’язаними та співіснуючими елементами соціальної динаміки, які визначають ефективність спільної діяльності суб’єктів та соціально-психологічне благополуччя в групі.

Позитивні соціальні зв’язки створюють умови для ефективного групового прийняття рішень, конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, підвищення мотивації до спільної діяльності; формуються на основі поваги учасників взаємодії один до одного, взаємної довіри, емоційної підтримки й готовності до кооперації. Позитивні зв’язки дають відчуття безпеки, сприяють самоактуалізації, знижують рівень міжособистісної напруги, тим самим формуючи почуття «ми» та сприятливого психологічного клімату в групі [37].

Розвиток негативних соціальних зв’язків, навпроти, характеризується почуттям суперництва, антипатією, ворожістю, відчудженням між членами групи. Здебільшого такі зв’язки призводять до деструктивних форм взаємодії – конфліктів, ізоляції окремих осіб і порушенням комунікації, що негативно позначаться на груповій ефективності. Негативні зв’язки можуть бути зумовлені декількома факторами: індивідуально-психологічними особливостями, які характеризуються високою тривожністю та агресією, низьки рівнем емпатії; впливом зовнішніх чинників – стресом, фрустрацією, соціальною несправедливістю; соціальними ролями, які проявляються у боротьбі за лідерство та домінування.

Отже, ступінь стабільності та соціально-психологічний клімат в групі визначається балансом між цими двома типами соціальних зв’язків. Перевага позитивних зв’язків забезпечує гармоній розвиток групи, тоді як домінування негативних призводить до дезорганізації, втрати спільних цілей та розпаду соціальної спільноти [17];

– симетричні / асиметричні соціальні зв’язки. Розвиток симетричних зв’язків сприяють сприятливому психологічному клімату, відкритості до комунікації, взаємопідтримці членів групи; характеризуються рівністю позицій, взаємністю та балансом впливу між учасниками взаємодії. Асиметричні соціальні зв’язки ґрунтуються на нерівності статусів та ролей, передбачають односторонній вплив та підпорядкування; їх надмірність може призводити до психологічної напруги, зниженні ініціативи, залежності. Баланс між симетричними та асиметричними соціальними зв’язками формує структурну впорядкованість групи на основі партнерських відносин та соціальної підтримки [33].

– раціональні / емоційні соціальні зв’язки. Раціональні зв’язки побудовані на прагматичності й цілеспрямованості мотивів, що формує основу структурної стабільності групи з метою організації, координації та досягнення спільних цілей. Спілкування логічне, структуроване, орієнтоване на результат; взаємний вплив визначається компетентністю учасників групи; емоційний прояв нейтральний або мінімальний.

Емоційні соціальні зв’язки, навпаки, виникають на основі емоційної взаємодії між членами групи, довірі, підтримці у складних ситуаціях, симпатіях. Комунікація є менш формальною, вплив учасників часто реалізується через міжособистісний авторитет, емоції виражаються більш відкрито.

Надмірність орієнтації на емоційні зв’язки може призвести до хаотичності та низької продуктивності, а переважання раціональності в зв’язках – до формалізму та низької згуртованості. Взаємодоповнення обох типів соціальних зв’язків забезпечують ефективність групової діяльності, психологічну комфортність та вмотивованість членів групи.

5. За рівнем соціальної організації [9]:

– міжгрупові соціальні зв’язки – відносини, що виникають в процесі безпосереднього або опосередкованого впливу однієї соціальної групи на іншу в межах великої соціальної спільноти та визначають характер

співпраці, конкуренції або координації [31]. Когнітивний аспект міжгрупових відносин формує очікування група одна про одну; емоційний аспект відображає рівень довіри між їх членами; мотиваційний компонент визначає прагнення груп до досягнення цілі; динамічний аспект регулює власне структуру міжгрупової взаємодії. Отже, психологічна суть цих зв'язків полягає у забезпеченні співпраці, соціальної інтеграції, стабільності відносин на макрорівні;

– групові соціальні зв'язки – це система відносин між членами певної соціальної групи, об'єднані спільними інтересами, діяльністю або метою [4]. На формування групових зв'язків мають вплив індивідуально-психологічні характеристики суб'єктів спільної діяльності (характер, темперамент, комунікативні навички), психологічний клімат в групі (рівень відкритості, довіри, конфліктності) та соціальні умови (структура групи, її цілі, норми й правила, цінності тощо);

– міжособистісні соціальні зв'язки. Згідно з С.Д. Максименко, вони являють собою сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами певної соціальної групи, які ґрунтуються на основі їхніх індивідуальних характеристик й взаємного сприйняття та виявляються у процесі спільної діяльності [45]. Можуть бути двосторонніми або односторонніми, сильними та слабкими, позитивними й негативними.

6. За тривалістю соціальних зв'язків (за В.Г. Городяненко):

– короткочасні соціальні зв'язки – відносини, які часто виникають ситуативно на обмежений період часу, без глибокої емоційної замученості. Метою виникнення таких зв'язків є швидкий обмін інформацією, нові знайомства, виконання конкретних завдань. Наприклад, спілкування під час заходів, короткі робочі контакти, випадкові зайомства;

– довготривалі соціальні зв'язки – відносини, які можуть тривати значний час, маючи під собой емоційне або професійне підґрунтя (наставництво, дружба, партнерські робочі стосунки). Такі зв'язки формують довіру, налагоджують співпрацю, забезпечують підтримку та стабільну комунікацію;

– стабільні соціальні зв’язки – відносини, що відрізняються постійністю, надійністю та передбаченістю (членство в стабільній групі, родинні або близькі дружні стосунки); забезпечують підтримку психологічного комфорту, соціальну ідентичність, емоційну підтримку.

Для наочності надамо класифікацію видів соціальних зв’язків у вигляді таблиці, в якій відображені основні критерії поділу та їх характеристику (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Класифікація видів соціальних зв’язків

Критерії поділу	Види соціальних зв’язків
За змістом взаємодії	- інформаційні соціальні зв’язки; - емоційні соціальні зв’язки; - діяльнісні соціальні зв’язки.
За формою	- формальні соціальні зв’язки; - неформальні соціальні зв’язки.
За способом комунікації	- безпосередня соціальна взаємодія суб’єктів; - опосередкована форма комунікації.
За характером	- позитивні соціальні зв’язки; - негативні соціальні зв’язки; - симетричні соціальні зв’язки; - асиметричні соціальні зв’язки; - раціональні соціальні зв’язки; - емоційні соціальні зв’язки.
За рівнем соціальної організації	- міжгрупові соціальні зв’язки; - групові соціальні зв’язки; - міжособистісні соціальні зв’язки.
За тривалістю соціальних зв’язків	- короткочасні соціальні зв’язки; - довготривалі соціальні зв’язки; - стабільні соціальні зв’язки.

Отже, соціальні зв’язки охоплюють різні види взаємодій між її учасниками, оскільки вони є багатовимірним явищем. Їхня класифікація дозволяє аналізувати відносини за тривалістю соціальних зв’язків (короткочасні, довготривалі, стабільні), за рівнем соціальної організації (міжгрупові, групові, міжособистісні), за характером (позитивні / негативні, симетричні / асиметричні, раціональні / емоційні), за способом комунікації (безпосередні, опосередковані), за формою (формальні, неформальні) та змістом (інформаційні, емоційні, діяльнісні).

1.3 Структурні компоненти соціальних зв’язків в психології

В сучасній соціологічній й психологічній науці проблема структури соціальних зв’язків посідає одне з провідних місць, оскільки вона визначає зміст і будову взаємодії між окремими індивідами, групами, соціальними інститутами. Її вивчення відображає упорядкованість, взаємозалежність і взаємодію елементів групової взаємодії між індивідами, що й обумовило актуальність четвертого завдання нашого дослідження, а саме – *аналіз структурних компонентів соціальної взаємодії індивідів в групі.*

Спираючись на дослідницькі праці таких науковців як Е. Дюркгейм, М. Вебер, Дж. Мід, В.Г. Городяненко [5; 9] зазначимо основні компоненти структури соціальних зв’язків, які є взаємопов’язаними та формують якість відносин в групі. Серед них – суб’єкти та об’єкт соціального зв’язку, соціальна роль, інтенсивність соціальних зв’язків. Проаналізуємо кожен із зазначених елементів.

Суб’єктами соціальних зв’язків виступають безпосередні їхні учасники (індивіди, малі та великі групи, інституції й спільноти), які є носіями соціальної активності, між якими встановлюються, підтримуються або змінюються соціальні зв’язки.

Під індивідами в системі соціальних зв’язків розуміються окремі люди, які вступають з іншими людьми в соціальні відносини (учень і учитель, лікар-пацієнт, друзі, колеги) [18].

Малі та великі групи являють собою об’єднання людей, чия взаємодія ґрунтується на досягненні спільної мети або має місце спільний інтерес [17]. Різниця між ними полягає у тому, що в малій групі соціальні зв’язки мають особистісний, безпосередній характер (сім’я, навчальна група, робочий колектив, команда), тоді як у великій соціальній групі – узагальнений й опосередкований, в якій її члени об’єднані спільним соціальним статусом, інтересом, цінностями, соціальними ролями без включення особистісного соціального контакту (профспілки, нації, етнічні групи тощо).

Соціальні спільноти, як вважав Ф. Тьоніс, становлять сукупність індивідів, спільним для яких є територія, культура, умови життядіяльності, цінності; в межах спільноти формуються й підтримуються взаємодія, солідарність, належність та ідентичність (етнічна спільнота, релігійні громади, молодіжні рухи або мешканці міста) [40].

І, наостанок, соціальні інститути, що представляють собою стійкі форми організації спільної діяльності людей, в яких соціальні зв'язки регулюються системою правил, норм і ролей; за Г. Спенсером, соціальні інститути як форма організації суспільного життя забезпечують об'єднання, врегулювання й стабільність соціальної взаємодії в суспільстві (сім'я, держава, релігійні установи) [6].

Під об'єктом соціальних зв'язків розуміється сферу або елемент соціальної дійсності, де відбувається взаємодія між суб'єктами. Процес взаємодії, з точки зору О.В. Киричука, проявляється в спільній діяльності, яка є ключовим механізмом формування соціальних відносин, групових процесів та міжособистісних зв'язків [16]. Спільна діяльність, в свою чергу, передбачає наявність спільної мети, що визначає напрямок діяльності учасників взаємодії та є джерелом мотивації до співпраці і кооперації; спільного інтересу, що характеризує загальні потреби, прагнення або цінності індивідів й виступає фактором емоційного та соціального згуртування; контексту, в якому відбувається взаємодія – соціальна ситуація, де зовнішні умови, соціальні ролі, очікування учасників взаємодії та норми поведінки є своєрідною рамкою, що організовує спільну діяльність.

Соціальна роль як структурний елемент соціальних зв'язків виявляється у відповідності поведінки індивіда очікуванням, що пов'язана з його статусом або позицією в групі.

Так, український дослідник Г.С. Костюк підкреслює процесуальний аспект ролі, де роль не є статичною, а формується та змінюється під час взаємодії з іншими людьми. Згідно його праці, людина здатна адаптувати свою поведінку відповідно до реакцій оточення, що забезпечує гнучкість у

соціальних зв'язках [36]. Т.М. Яблонська акцентує увагу на зв'язку соціальної ролі з самосприйняттям та соціальною ідентичністю. Процес прийняття соціальних ролей є частиною формування «Я», уявлення індивіда про себе; соціалізація забезпечує здобуття навичок для виконання цих ролей [45].

Отже, соціальні ролі пов'язані з соціальним статусом, професією або видом діяльності (студент, продавець, учень, вчитель). Вони є стандартизованими безособовими ролями, що ґрунтуються на основі прав і обов'язків, незалежно від того, хто ці ролі виконує. Дотримання соціальної ролі структурує суспільні відносини, формує певні норми поведінки, надає змогу узгоджувати інтереси та співпрацювати у різних соціальних групах. Соціальна роль допомагає людині орієнтуватися в суспільстві та зайняти місце в соціальній структурі.

Інтенсивність соціальних зв'язків, виходячи з наукових досліджень Г. Зіммеля, Е. Дюрггейма, Дж. Хоманса є важливим показником якості соціальних зв'язків й описується декількома параметрами, а саме – ступінню їх міцності, глибиною емоційної залученості, частотою взаємодії, рівнем взаємозалежності і взаємної підтримки між учасниками соціальних зв'язків [22].

Частота взаємодії суб'єктів соціальних зв'язків є важливим інструментом для оцінки міцності та якості соціальних відносин й вказує, наскільки часто індивіди контактують між собою або ж взаємодіють. Частота взаємодії проявляється в регулярності особистих контактів через різні форми спілкування (особисті зустрічі, спілкування по телефону або через онлайн-переписку, участь у спільних заходах); при цьому може бути виключений емоційний компонент [36]. Члени групи можуть взаємодіяти з високою частотою (щодня або кілька разів на тиждень), з середньою періодичністю (раз на тиждень або кілька разів на місяць) та з низькою частотою контактів (рідше, ніж раз на місяць). Відзначимо, що висока частота контактів сприяє розвитку емоційної близькості та довіри між людьми, а низька контактність –

підтримці слабких зв’язків, які здебільшого є важливими для соціальної мобільності та отриманні нової інформації.

Сутність глибини емоційної залученості, як одного з елементів інтенсивності соціальних зв’язків, полягає у розумінні значущості стосунків між індивідами, ступеня емоційної близькості і довіри [22]. Характеризується емоційною відкритістю (готовністю ділитися почуттями, думками, переживаннями), взаємною підтримкою (здатністю надавати і отримувати емоційну допомогу) та участю у житті іншої людини. За рівнем глибини емоційна залученість буває низькою, де спілкування носить поверхневий характер, відсутні довіра і емоційна відкритість; середньою, де присутня часткова відкритість й помірна емоційна підтримка; високою, де у стосунках домінує емоційна близькість та підтримка, довіра і готовність ділитися особистими переживаннями.

Компонентом інтенсивності соціальних зв’язків у групі також є рівень взаємозалежності суб’єктів та взаємної підтримки. Взаємозалежність існує, коли успіх та ефективність діяльності залежить від поведінки кожного учасника взаємодії; взаємопідтримка присутня тоді, коли є готовність надати емоційну та практичну допомогу у важких ситуаціях [16]. На ступінь взаємозалежності членів групи та підтримки впливають наступні чинники: структура групи, мета та цілі групи, особистісні характеристики членів групи та історія їх взаємодії. Висока взаємозалежність підвищує згуртованість групи через емоційну близькість, довіру та кооперацію; низький рівень взаємозалежності та підтримки може зберігати формальність у відносинах, однак не буде сформовано міцного соціального ядра. Тож цей компонент показує, наскільки соціальні зв’язки в групі емоційно і функціонально міцні.

Для більш чіткого розуміння структури соціальних зв’язків схематично зобразимо взаємодію її елементів (рис. 1.1).

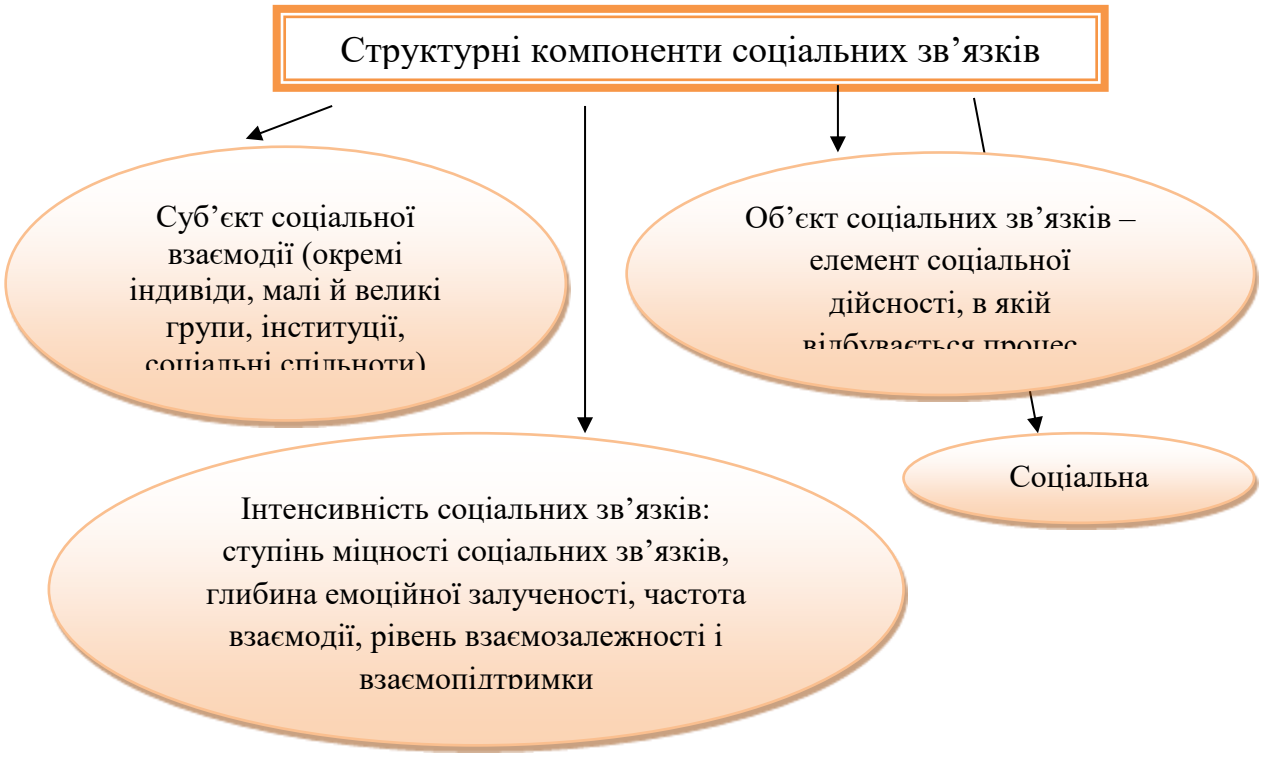

Рисунок 1.1 – Структурні елементи соціальної взаємодії

Підсумовуючи, зазначимо, що всі суб'єкти соціальних зв'язків є активними учасниками соціальної взаємодії, що виступають носіями певних соціальних ролей та статусів, норм і цінностей, формуючи й підтримучи систему відносин у суспільстві; різняться за масштабом, рівнем організації та характером взаємодії. Взаємодія суб'єктів соціальних зв'язків відбувається у спільній діяльності, ключовими складовими якої є спільна мета, спільний інтерес, соціальну ситуацію. Соціальні ролі відображають позиції учасників у системі відносин, їхні права й обов'язки, очікувані моделі поведінки, що регулюють стабільність соціальних зв'язків.

Ключовими компонентами інтенсивності соціальних зв'язків є частота контактів, глибина емоційної близькості, взаємозалежність суб'єктів взаємодії та рівень взаємної підтримки; висока частота спілкування при низькій емоційній залученості та взаємозалежності індивідів дає слабкий соціальний зв'язок, а поєднання високої частоти контактів з високою ступіню емоційної включеності та взаємозалежності обумовлює формування міцного соціального зв'язку в групі.

На підставі проведеного аналізу наукових джерел, присвячених *дослідженню теоретичних аспектів соціальних зв'язків як основи групової діяльності*, маємо можливість сформулювати такі висновки:

1. Соціальні зв'язки виступають фундаментом розвитку взаємодії учасників групи, забезпечуючи обмін інформацією, підтримку групових норм і цінностей, координацію дій. Соціальні зв'язки формуються через комунікацію та спільну діяльність, а їх дослідження є ключовим для розуміння механізмів організації групової взаємодії.

2. Механізми формування соціальних зв'язків у групах поєднують соціальні та психологічні аспекти: соціальні механізми проявляються через спільну діяльність, особливості комунікативної взаємодії, соціальну перцепцію та соціальну ідентифікацію, соціальні норми і ролі, а також через механізми соціального контролю; психологічні механізми, в свою чергу, виявляються через когнітивні та емоційні процеси, зокрема, емпатію, рефлексію, каузальну атрибуцію, стереотипізацію. Поєднання цих механізмів підвищує ефективність групової діяльності, забезпечує стійкість групових взаємин.

3. Виокремлення критеріїв класифікації соціальних зв'язків дозволив чітко визначити типи взаємодії між учасниками групи, сприяє розумінню їхніх ролей, норм та очікувань, дає змогу оцінити структуру колективу та ефективність співпраці.

4. Аналіз структурних компонентів соціальних зв'язків, зокрема суб'єкта і об'єкта соціальної взаємодії, соціальної ролі та інтенсивності зв'язків, дозволив визначити поведінкові очікування індивідів у групі й ступінь їхньої взаємодії. Врахування цих компонентів свідчить про ефективність соціальних відносин та особливості функціонування групової діяльності.

РОЗДІЛ 2
РОЛЬ ПЛІТОК ЯК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ГРУПАХ

2.1 Сутність й функції пліток у встановленні соціальних зв'язків

Як загально відомо, плітки є невід'ємною частиною соціальної взаємодії та спілкування, що супроводжують людство впродовж століть. В психологічній науці плітки розглядаються як складний соціально-психологічний феномен, що з розвитком суспільства, культурних норм та засобів комунікації набуває нових форм відтворення.

Визначення ролі пліток як механізму забезпечення соціальних зв'язків у групі є другим завданням дослідження, яке, на наш погляд, передбачає розгляд таких питань: *аналіз сутності поняття «плітки» як соціально-психологічного явища й визначення основних їх функцій у неформальній комунікації; дослідження механізмів поширення пліток у групах; виокремлення класифікації пліток, представлених у психологічних та соціологічних дослідженнях.*

Плітки є предметом дослідження в декількох напрямках психологічної науки. Дослідницький інтерес пов'язаний із важливістю ролі пліток у соціальній комунікації як соціально-психологічного явища, оскільки має безпосередній або опосередкований вплив на формування суспільних уявлень, групову динаміку, а також на кінцевий результат спільної діяльності. Так, у контексті вищезазначеного завдання розпочнемо з *аналізу теоретичних підходів до розуміння феномена пліток в психологічній науці та соціології, а також визначимо їх функції у груповій взаємодії.*

В широкому розумінні Г. Олпорт, Л. Постман визначають плітки як неформальне спілкування між учасниками групи про відсутню особу, яке може містити як правдиві, так і хибні відомості [42]. Обмін інформацію переважно є емоційно забарвленим й виконує певні соціальні функції.

Британський антрополог і психолог R. Dunbar, будучи представником еволюційного підходу, у своїй праці «Gossip in evolutionary perspective» («Плітки з еволюційної точки зору») розглядає плітки як еволюційно зумовлений механізм підтримання соціальної комунікації [47]. На його думку, плітки є функціональним продовженням соціального грумінгу – взаємного догляду, притаманного приматам. Однак якщо для тварин грумінг є засобом встановлення і зміцнення соціальних зв'язків, то для індивіда цю ж функцію почало виконувати мовлення, зокрема обговорення інших людей (пліткування). Плітка, за концепцією дослідника, є своєрідним соціальним «клеєм», що забезпечує взаємну поінформованість про соціальні норми членів спільноти та є засобом соціального контролю, через який група оцінює їхню поведінку. Згідно з американським психологом E. Foster, плітки є багатогранним соціальним явищем, які можуть впливати на взаємодію індивідів в спільноті як конструктивно, сприяючи формуванню моральних орієнтирів і згуртованості, так й деструктивно, що виступають інструментом для маніпуляцій та соціального тиску [50].

Психоаналітичний підхід розглядає плітки як прояв несвідомих процесів, пов'язаних з емоційною напругою індивіда, його внутрішніми конфліктами й витісненими бажаннями. З. Фройд вважав, що будь-яка соціальна поведінка має несвідомі витоки; обговорюючи інших, людиною несвідомо реалізуються власні витіснені емоції чи бажання, які не мають прямого вираження в соціумі. Тобто плітки виконують катартичну функцію, сприяючи зниженню внутрішньої напруги через вербальне вираження почуттів й виступають формою сублімації, внаслідок якої відбувається перетворення заборонених імпульсів у соціально-прийнятну діяльність [4]. Окрім цього, поширення особою негативних суджень про інших є несвідомим способом захистити власне «Я» від неприйнятних внутрішніх імпульсів, тривоги. Психоаналіз З. Фройда називає цей механізм захисту проекцією, коли неприємні емоції / бажання індивіда приписуються іншим особам.

Схильність до пліток розглядався й А. Адлером як вияв почуття неповноцінності та прагнення до компенсації шляхом соціального підтвердження власної значущості у міжособистісних відносинах [25]. Індивід тим самим зменшує психологічну напругу, зумовленою відчуттям власної меншовартості. В психологічній концепції К.Г. Юнга плітки інтерпретуються як прояв тіньових аспектів особистості, котрі допомагають їй підтримувати внутрішню психічну рівновагу через викривлення соціальної реальності. В цьому контексті плітки відображають процес проекції «тіні», що дозволяє індивіду віддалитись від неприйнятних власних якостей [43].

Вивчаючи плітки в межах комунікативного дискурсу, вони розглядаються як особливий тип неформальної комунікації, спрямований на обмін соціально значущою й актуальною інформацією. Згідно з П. Глейманом, плітки виступають частиною щоденного «соціального обряду спілкування», що дає змогу сформувати довіру між учасниками взаємодії, підтримувати міжособистісні контакти тощо [17].

Серед зарубіжних дослідників, які плідно займались вивченням соціальної взаємодії в групах, можна виділити декілька імен. Так, американський соціальний психолог S. Feinberg у науковій праці «The virtues of gossip: Reputational information sharing as prosocial behavior» («Переваги пліток: обмін репутаційною інформацією як просоціальна поведінка») досліджував роль пліток у соціальній взаємодії та їхній вплив на співпрацю в групах; вважав їх інструментом соціального контролю, який сприяє підтримці норм та порядку в групах [49]. N. Kurland, L. Pelled розробили концептуальну модель пліток в робочому середовищі, згідно якої плітки визначаються як неформальна й оцінна комунікація в організації про відсутніх членів колективу. Американські дослідниці також вважають плітки соціальним інструментом, здатні впливати на структуру влади (через плітки зміцнюється або послаблюється позиція) і формування репутації (плітки можуть позитивно або негативно позначатись на сприйнятті співробітників своїх колег) [51].

Плітки, будучи складним соціальним явищем, відображають особливості міжособистісної взаємодії в групі й виконують низку соціально-психологічних функцій. Надамо кратку характеристику кожній з них.

Інформаційна функція пліток є однією з ключових у груповій взаємодії, яка полягає в отриманні значущих відомостей про інших людей та їх репутацію задля встановлення соціальних орієнтирів, довіри та співпраці. Основними аспектами цієї функції є [19]:

- передача соціальної інформації. Плітки виступають засобом для отримання інформації про події, наміри, стосунки інших членів групи;

- формування соціальної картини світу. Через плітки створюється спільне уявлення про реальність, чим є корисним для узгодження поглядів на здійснення групової праці;

- соціальний контроль й підтримка норм. Плітки дозволяють регулювати поведінку членів групи. Побоювання індивіда через виникнення негативних пліток спонукає його дотримуватись прийнятих стандартів поведінки в групі;

- підвищення згуртованості групи. Обговорення спільних тем, особливо значущих для учасників, зміцнює відчуття належності до групи.

Отже, обмін інформацією дає змогу визначити, хто дотримується в групі встановлених норм і правил, а хто їх порушує. У груповій взаємодії інформація не завжди є достовірною, однак відіграє ключову роль у динаміці міжособистісних відносин між її учасниками.

Адаптивна функція пліток забезпечує успішне функціонування індивіда в соціальному середовищі. В.В. Пруткова і С.В. Григор’єва зазначають, що плітки є найдавнішим механізмом соціальної адаптації, через які отримуються знання про норми поведінки, рівень довіри, що дозволяє індивіду скоригувати власну поведінку відповідно до очікувань групи [34]; сприяють, відповідно їхнім дослідженням, формуванню соціальної компетентності, що виявляється в здатності встановлювати міжособистісні відносини, передбачати реакції оточення й регулювати власні соціальні дії.

Емоційна функція пліток, на погляд Ю.В. Бєлікової, відіграє значну роль у зниженні тривожності та психологічної напруги між співрозмовниками; виступають засобом підтримання емоційного зв'язку між індивідами, створюючи відчуття спільноти, взаємної довіри й залученості [3]. Часто мають характер «інтимної інформації», тому доступ до неї сприяє формуванню емоційної близькості й зміцненню міжособистісних зв'язків. Тобто плітки стають не лише формою передачі інформації, а й способом соціального «склеювання» групи, що забезпечує ефективну взаємодію її учасників.

Також функція пліток носить соціально-регулятивний характер, а саме визначення членами групи меж прийнятного та неприйнятного забезпечує підтримку соціального порядку. Плітки в такий спосіб діють як механізм соціального контролю, де мають місце дотримання колективних норм і цінностей [18].

Окрім того, плітки виконують й функцію інтеграції. Обговорення подій або «третіх осіб» сприяє більшій згуртованості, чим створює єдність поглядів та взаємну підтримку. Через плітки встановлюється емоційний зв'язок між учасниками групової взаємодії, проявляється відчуття внутрішньогрупової солідарності, що підсилює психологічну межу між «своїми» та «чужими».

Розважальна функція пліток є найменш досліджуваною, проте Г. Олпорт, Д. Фостер, Л.Е. Орбан-Лембрик, Н. Паніна підкреслювали чимале значення у підтриманні позитивного емоційного фону спілкування. Обговорення інших людей, цікавих подій з їхнього життя створює відчуття соціальної активності індивіда, задовольняє потребу в новизні й емоційно-насиченій комунікації, сприяє емоційній розрядці [31; 36; 50]. Таким чином плітки сприяють налагодженню невимушеної комунікації в групі, зміцненні неформальних відносин, стабільності соціальних контактів.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволив встановити, що сутність пліток полягає у неформальному обміні інформацією між суб'єктами групової взаємодії, що часто відбувається за відсутності об'єкта

обговорення, й має оцінний або емоційний характер. Також було виокремлено наступні функції пліток: інформаційна, розважальна, соціально-регулятивна, емоційна, інтеграційна, адаптивна. У груповій комунікації вони можуть слугувати як інструментом для соціальної взаємодії, самопрезентації та контролю, так можуть бути й проявом конфліктності та невротичності особистості. Виконують декілька важливих соціально-психологічних функцій, які формують уявлення про «інших», інтегрують й регулюють поведінку членів групи, сприяють емоційній розрядці та адаптації індивіда, забезпечують неформальний обмін інформацією тощо.

2.2 Психологічні механізми поширення пліток у соціальних групах

Важливість розуміння закономірностей групової динаміки і соціальної взаємодії зумовлює необхідність дослідження наступного питання як *з'ясування основних механізмів поширення пліток в соціальній групі*, адже вони є не тільки процесом передачі неперевірених відомостей, а й проявом внутрішніх психічних механізмів, пов'язаних з потребою індивіда у спілкуванні, емоційному розвантаженні, самоствердженні й належності до групи.

Отже, поширення пліток у соціальних групах зумовлюються декількома психологічними механізмами – мотиваційним, когнітивним, емоційним та соціально-нормативним (регулятивним). Розкриємо їхній зміст, аби глибше дослідити природу цього явища як соціальної проблеми та складної форми людської комунікації.

Мотиваційний механізм поширення пліток є складним поєднанням внутрішніх психологічних спонукань, потреб й цінностей та соціальної ситуації групи, які підштовхують індивіда до передачі неофіційної, часто недостовірної й емоційно забарвленої інформації до інших учасників взаємодії [18].

Основними мотивами поширення пліток цього механізму є:

- соціальний мотив – є одним з провідних, який характеризується прагненням індивіда до встановлення, підтримки і зміцнення соціальних відносин в групі. Дослідниками цього явища вважають Р. Рознова, Г. Файна, Е. Спітцера [1]. Поширення неофіційної інформації підтримує комунікативні контакти, створюючи умови для більшої єдності колективу; завдяки пліткам індивід має змогу продемонструвати обізнаність щодо подій або певних ситуацій, чим підтвердить власну значущість та включеність у групову спільноту, налагодить емоційний зв'язок між учасниками соціальної взаємодії, отримає психологічне підкріплення з боку інших членів групи. Тож плітки в цьому контесті виступають своєрідним інструментом, який сприяє формуванню почуття спільноти, групової згуртованості, взаємної довіри між учасниками взаємодії;

- пізнавальний мотив – є важливим спонукальним чинником, який в умовах невизначеності чи браку офіційної інформації задовольняє потребу людини у пізнанні як базової характеристики її психіки. Пізнавальний мотив, на думку Г. Файна, пов'язаний із задоволенням інтелектуальної цікавості індивіда шляхом перевірки достовірності отриманої інформації через плітки; з процесами соціального пізнання, що забезпечують сприймання, інтерпретацію та оцінку поведінки членів групи (Е. Спітцер). Плітки виступають засобом неформального обміну відомостями, які дозволяють зрозуміти соціальну реальність й передбачити поведінку інших, а також допомагають орієнтуватися в соціальних процесах, які відбуваються всередині групи [21];

- комунікативний мотив – відображає потребу індивіда у підтримці групових контактів, взаєморозумінні. Плітки, будучи формою неформального зв'язку, стають інструментом комунікації, який забезпечує безперервність соціальної міжособистісної взаємодії; реалізують прагнення до емоційного контакту й намагання бути почутою і визнаною співрозмовниками [19];

- емоційний мотив – вважається потужним психологічним чинником, який характеризується прагненням індивіда до емоційної взаємодії, психологічного розвантаження тощо. Згідно з підходом Д. Гоулмана, викладеним у його концепції емоційного інтелекту, плітка виконує функцію емоційної компенсації, даючи можливість через розповсюдження інформації про інших опосередковано виражати власні емоції. Отже, плітки виступають механізмом емоційного регулювання, де обмін емоційними станами (обуренням, зацікавленістю, співчуттям, здивованістю) від передачі неформальної інформації підсилює міжособистісну взаємодію та знімає внутрішню напругу;

- маніпулятивний мотив. Сутність плітки полягає у прагненні індивіда впливати на свідомість, поведінку або репутацію інших учасників взаємодії, яка має за мету досягнення певних особистісних або групових вигод. В цьому контексті плітка, згідно дослідженням N. DiFonzo, є скоріш механізмом соціального контролю та маніпуляцій, ніж засобом обміну інформацією [48]. Особа, котра поширює інформацію, свідомо або несвідомо прагне змінити ставлення групи до певного індивіда, вплинути на його статус чи позицію в колективі. Подібна поведінка часто викликана потребою у самоствердженні, через реалізацію якої підвищується ступінь власного впливу індивіда на міжособистісну взаємодію її учасників та групову динаміку.

Мотиваційний механізм поширення пліток проходить 5 етапів дії [32]:

1) на першому етапі утворюється внутрішній імпульс – поєднання психологічних потреб, емоційних станів і когнітивних процесів, що виникають у конкретній соціальній ситуації, який спонукає індивіда до участі в обміні інформацією щодо інших членів групи;

2) на другому етапі здійснюється пошук інформації, яка потенційно може стати пліткою. Пошук інформації є цілеспрямованим процесом, де відомості відбираються за принципом сенсаційності й значущості для групи, з метою викликати оцінку або обговорення. Джерелами інформації можуть бути не тільки соціальні контакти (від колег, друзів, знайомих) та

неформальні комунікативні канали (через соціальні мережі, особисті розмови, групові чати), а й прямі спостереження (успіхи / невдачі учасників взаємодії, розв'язані конфлікти, важливі дрідниці). Важливо, щоб інформація мала соціальне значення, яка б легко передавалась та викликала емоційний ефект;

3) третій етап передбачає інтерпретацію та емоційне забарвлення інформації. Інтерпретація передбачає оцінку значущості та контексту події, а емоційне забарвлення надає плітці емоційного ефекту, який підвищує її привабливість для інших. Саме від того, як буде сприйнята та засвоєна інформація іншими членами групи, наскільки цікавою і емоційною вона буде, залежатиме її соціальна та емоційна цінність;

4) на четвертому етапі відбувається передача плітки іншим членам групи. Індивід, маючи певну інтерпретовану й емоційно забарвлену інформацію, свідомо або несвідомо починає поширювати її в групі. На цьому етапі процес пліткування проходить певну трансформацію – від внутрішнього імпульсу до соціальної дії, метою якої є досягнення соціально-значущого результату;

5) на п'ятому, завершальному етапі індивідом отримується підкріплення, тобто відгук учасників групи на плітку, яка підтверджує її значущість, достовірність та соціальну корисність. Реакції членів групи на плітку мають кілька форм: емоційне підкріплення (сміх, здивування, захоплення, обурення або ж, навпроти, байдужість і осуд); когнітивне підкріплення, що виявляється у спробах уточнення, доповнення, раціоналізації інформації через додавання нових деталей або власних спостережень, що робить плітку більш «достовірною»; поведінкове підкріплення, яке проявляється у повторному поширення плітки вже іншими учасниками взаємодії. У результаті формується ефект «ланцюгової реакції», що породжує циркуляцію інформації в групі, при цьому трансформуючись і посилюючись.

Когнітивний механізм поширення пліток – сукупність психологічних процесів сприймання, осмислення, запам'ятовування, спотворення та передачі соціально значущої інформації, які забезпечують адаптацію в групі [30].

Когнітивний механізм поширення пліток охоплює послідовність психологічних процесів, за допомогою яких індивід сприймає, обробляє, інтерпретує й передає неформальну інформацію. N. DiFonzo, P. Bordia була запропонована сучасна версія моделі, де цей процес включає 6 послідовних етапів [48]:

1. Сприймання соціальної інформації – є початковим етапом когнітивного механізму поширення пліток, на якому особа отримує відомості про інших людей, їхню поведінку в соціумі. Це процес оцінного й вибіркового, переважно емоційно забарвленого спостереження за соціальною реальністю, під час якого людина інтерпретує значення події через призму власного досвіду, уявлень, стереотипів тощо (Ф. Гайдер, Р. Рознов, N. DiFonzo). Серед особливостей сприймання інформації виділяють вибірковість (акцент на незвичних, яскравих, емоційно насичених подіях, що стосуються знайомих осіб); суб'єктивність (інформація про подію може бути інтерпретована людьми по-різному); соціальна значущість (зосередження уваги на статусі, репутації, міжособистісних стосунках); вплив емоційного стану (точність сприймання інформації залежить від психологічного стану); схильність індивіда до узагальнення (висновки про особистість робляться в цілому, а не про окрему подію);

2. Інтерпретація соціальної інформації – другий етап в поширенні пліток, при якому індивід надає певний сенс поведінці іншої людини. Першим це явище в межах теорії атрибуції дослідив Ф. Гайдер [23]. Основними аспектами зазначав суб'єктивність, коли особа інтерпретує поведінку іншого через власний настрій, установки або досвід; схильність до помилок атрибуції, коли відбувається переоцінка особистісних чинників і недооцінка ситуативних; емоційне забарвлення (вплив емоцій на характер

інтерпретації інформації); використання соціальних стереотипів (спрощення оцінки через типові уявлення індивіда про певну групу). Отже, когнітивний процес осмислення поведінки інших людей, що передбачає її оцінку та приписування внутрішніх або зовнішніх причин (атрибуцію);

3. Кодування і зберігання інформації в пам'яті – це когнітивний процес перетворення сприйнятої та інтерпретованої соціальної інформації, що є для індивіда придатною для зберігання в пам'яті. Для цього етапу поширення пліток характерні вибірковість запам'ятовування; схематизація, коли сприйнята інформація зберігається у вигляді узагальнених уявлень; спотворення пам'яті, коли в процесі збереження інформації «губляться» деталі або підмінюються домислами, що відповідають очікуванням; вплив емоцій (сильні емоції посилюють запам'ятовування отриманої інформації); ефект повторення;

4. Реконструкція при відтворенні інформації (Ф. Барлетт, Р. Рознов, N. DiFonzo) – є четвертим етапом поширення пліток, на якому виникають головні спотворення інформації, через які плітки змінюють первісний зміст [20; 48]. Історія набуває оцінного й емоційного забарвлення, з'являються узагальнення та припущення, в процесі передачі інформації від однієї особи до іншої зміщується акцент, що призводить до еволюції плітки;

5. Передача соціальної інформації – процес міжособистісного обміну реконструйованими уявленнями про інших людей, в ході якого інформація набуває нового емоційного, смислового й оцінного забарвлення. На цьому етапі поширення плітка реалізується як форма соціальної комунікації, де стає соціальним явищем, адже виходить за межі індивідуальної свідомості. Процес передачі інформації супроводжується вибором адресата; адаптацією інформації відповідно очікуванням слухача; соціальним підкріпленням (підкріплена сильною емоцією плітка періодично повторюється); прагненням до соціальної значущості; когнітивним спрощенням;

6. Соціально-когнітивний висновок – є заключним етапом, який характеризується наслідками поширення пліток у свідомості окремих осіб та

в соціальній групі загалом. Інформація, що поширюється у формі пліток, формує не тільки ставлення до конкретного індивіда, а й має вплив на міжособистісні відносини в групі, статусну ієрархію тощо.

Емоційний механізм поширення пліток – психологічний процес, що полягає у спонуканні індивіда передавати неофіційну інформацію про інших учасників групової взаємодії для підтримки соціального контакту, емоційного розвантаження, регуляції внутрішнього стану. Рушійною силою цього явища, на думку Е. Гетфілд, R. Dunbar й Гарі Файна, є емоції, що стимулюють до обговорення пліток, які викликають підвищений інтерес з боку співрозмовників: чим емоційно насиченіша інформація, тим вища її привабливість для найближчого оточення [3**;** 47]. В процесі обговорення пліток відбувається емоційна «розрядка», яка супроводжується зниженням психологічного напруження й підвищенням самооцінки особи. Також важливою складовою емоційного механізму поширення пліток вважається ефект емоційного зараження, коли переживання однієї людини передаються іншим, що призводить до формування спільного емоційного фону в групі. Завдяки цьому плітки починають швидко поширюватись, зміцнюючи почуття належності до певного соціального кола.

Соціально-нормативний механізм поширення пліток являє собою систему соціальних норм, очікувань і правил, що регулюють процес обговорення та передачі інформації про інших людей у групі. Так, N. DiFonzo у своїй праці «Rumor, gossip, and urban legends» довів, що дія пліток полягає у соціально-нормативному зворотному зв’язку, де люди поширюють інформацію з метою підтримання соціальної справедливості, узгодження моральних орієнтирів у групі та утвердження норм поведінки [48]. Виступаючи інструментом соціального контролю й підтримки групових норм, цей механізм визначає соціальну прийнятність або недоречність пліткування.

Узагальнимо у вигляді таблиці психологічні механізми формування пліток в соціальних групах як джерела неформальної інформації (табл. 1.2).

Виходячи із зазначених функцій соціально-нормативного механізму, є можливим виділити такі його структурні елементи: соціальні норми спілкування, моральні оцінки, соціальний контроль, механізм включення й виключення, соціальне навчання.

Таблиця 1.2 – Психологічні механізми формування пліток в групах

Психологічний механізм	**Ключові аспекти дії механізму**
Мотиваційний механізм	Серед основних мотивів формування пліток виділяють наступні: соціальний, пізнавальний, комунікативний, емоційний, маніпулятивний. Процес розвитку плітки проходить 5 стадій: 1. Утворення внутрішнього імпульсу. 2. Пошук інформації. 3. Інтерпретація та емоційне забарвлення соціальної інформації. 4. Передача неформальної інформації (плітки) іншим членам групи; 5. Отримання підкріплення на плітку.
Когнітивний механізм	Процес формування плітки проходить 6 стадій: 1) сприймання соціальної інформації; 2) інтерпретація інформації; 3) кодування і зберігання інформації в пам’яті; 4) реконструкція при відтворення інформації; 5) передача соціальної інформації; 6) соціально-когнітивний висновок.
Емоційний механізм	Рушійною силою виступають емоція, її інтенсивність.
Соціально-нормативний механізм	Структурними елементами механізму є: - соціальні норми спілкування; - моральні оцінки; - соціальний контроль; - механізми включення і виключення; - соціальне навчання.

Підсумовуючи, зазначимо**,** що поєднання когнітивних, мотиваційних, емоційних, когнітивних й соціально-нормативних механізмів поширення пліток допомагають зрозуміти сам процес формування змісту пліток та внутрішні мотиви людей, які беруть участь у їх розповсюдженні у соціальному середовищі. Мотиваційний механізм поширення пліток реалізується через потребу у належності індивіда до групи та відчутті власної

значущості, забезпечуючи соціальну інтеграцію, когнітивну орієнтацію, емоційне взаєморозуміння та контроль у межах групи; емоційний механізм відповідає за інтенсивність розповсюдження пліток, яка залежить від емоційного забарвлення – чим яскравіша емоція, тим швидше відбуватиметься поширення плітки; дія когнітивного механізму поширення призводить до спотворення інформації у плітках; соціально-нормативний механізм є віддзеркаленням колективної свідомості, де плітки здебільшого відображають приховані цінності і моральні норми групи.

2.3 Класифікація пліток у психологічних дослідженнях

Плітки як соціально-психологічне явище є важливим інструментом у врегулюванні процесів групової взаємодії. Систематизація різновидів пліток сприяє аналізу їх функціональних та мотиваційних аспектів у різних соціальних контекстах й дозволяють виявити, у яких випадках вони відіграють конструктивну роль, а в яких – деструктивну. Виходячи з цього, постає актуальність *аналізу класифікацій пліток у сучасних психологічних та соціологічних дослідженнях, їх узагальненні та систематизації.* Це дозволить глибше вивчити роль пліток у забезпеченні соціальних зв’язків і взаємодії у групі, з’ясувати механізми їхнього впливу на поведінку індивідів та групову динаміку.

Класифікація пліток є дещо схожою з класифікацією видів соціальних зв’язків, однак має суттєві відмінності. Перед тим, як структурувати види пліток, розберемо схожість й відмінність обох класифікацій у соціологічних та психологічних дослідженнях.

Як класифікація пліток, так й класифікація соціальних зв’язків описують різні форми взаємодії між індивідами та особливості їх комунікації в групі. І плітки, і соціальні зв’язки класифікуються за змістом, функціями, характером взаємодії, мотивами, способом передачі. Також обидві класифікації відображають соціальну роль людини: соціальні зв’язки

вказують на взаємодію людини з іншими в різних сферах діяльності, плітки зазначають роль індивіда в інформаційному або емоційному обміні в групі.

Відмінності між класифікаціями полягають в об'єкті дослідження, у функціях взаємодії, напрямку впливу соціального явища, критеріях класифікації тощо. Класифікація соціальних зв'язків охоплює типи взаємодії між людьми, тоді як класифікація пліток – типи комунікативної поведінки під час спільної діяльності.

В залежності від змісту О.А. Юркова пропонує класифікувати плітки наступним чином [35]:

- особистісні плітки – це різновид пліток, які стосуються приватного життя конкретної особи, її характеру, звичок, манери поведінки тощо. Метою поширення пліток є формування певного уявлення про індивіда, задоволення потреби в соціальній зацікавленості. У разі неточного або негативного змісту плітки здатні викликати конфлікт; в іншому ж випадку – сприяти соціальній інтеграції;

- соціальні плітки – ті, що формують уявлення учасників групи про прийнятну поведінку, тобто виконують функції інформування про соціальні процеси, підтримки соціальної ієрархії, контролю за дотриманням правил й цінностей групи;

- професійні плітки – плітки, які охоплюють аспекти трудової діяльності, компетентність і поведінку учасників групової взаємодії в межах робочого середовища. Водночас можуть як формувати корпоративну культуру, так й провокувати інтриги і конфлікти.

Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелєва класифікують плітки за емоційним забарвленням, які визначають їхню соціальний вплив та швидкість поширення [39]:

- нейтральні плітки – є фактичними повідомленнями про особу, чиї особистісні або професійні якості не піддаються оцінці. Такі плітки не несуть сильного емоційного забарвлення;

- позитивні плітки – являють собою повідомлення про інших, які мають за мету підкреслити успіхи, позначити сильні сторони, відзначити хороші вчинки;

- негативні плітки – це повідомлення, які піддають особу необґрунтованій критиці та дискредитації, принижуючи або висміюючи її.

Класифікація пліток за функціями, на думку Л.Є. Смоли, дає змогу оцінити їхню роль у підтримці функціонування групи [35]:

- інтегративна функція пліток – полягає у створенні відчуття приналежності до групи й підтримці в ній спільної ідентичності, де узгоджуються норми і цінності, які об'єднують учасників взаємодії й зміцнюють їхню соціальну згуртованість;

- інформаційна функція пліток – відбувається інформування членів групи для кращої координації спільної діяльності, планування або прийняття результативних рішень;

- емоційна функція пліток – полягає у формуванні або зміні емоційного фону групи через обговорення ситуацій, подій, інших людей;

- регулятивна функція – формує норми поведінки у групі;

- розважальна функція пліток – їхня функція зводиться до створення приємної атмосфери в міжособистісному спілкуванні між учасниками групи, де плітки переважно застосовуються задля зняття емоційного напруження;

- інтегративна функція пліток – сприяє об'єднанню групи, зміцненню групової ідентичності, створенню акцентів на спільних успіхах та досягненнях.

B. Beersma, G.A. Van Kleef виділили класифікацію пліток за їхніми мотивами, тобто намірами особи, що пліткує [46]:

- просоціальні плітки – поширення інформації про інших людей, внаслідок чого регулюється поведінка, зміцнюється довіра, підвищується групова згуртованість, стає якіснішою взаємодія. Плітки можуть містити рекомендації, конструктивну інформацію, похвалу тощо;

- антисоціальні плітки – це інформація про інших людей, яка шкодить репутації, принижує, дезінформує. Часто містять негативні, хибні, критичні відомості, які підривають довіру між учасниками групи й спричиняють появу конфліктів;

- егоцентричні плітки – розповсюдження інформації про інших членів групи, метою якої є підвищення авторитету саме того, хто пліткує. В залежності від власної вигоди, інформація може нести як позитивний, так й негативний зміст. Наслідками рознесення егоцентричних пліток є: посилення соціального статусу то, хто пліткує; поява недовіри до пліткуна; дезорганізація групових процесів; поєднання позитивного та негативного впливу (відносно того, як група сприймає інформацію);

- інформаційні плітки – є особливим видом пліток, обговорення яких грунтується тільки на фактах або корисній інформації. В результаті, покращується обізнаність членів групи один про одного, зміцнюється комунікація, за умови достовірності інформації відзначається нейтральний або позитивний ефект на довіру, тим самим зводячи до мінімуму виникнення внутрішньогрупових конфліктів.

Класифікація пліток за способом передачі, за В.В. Кривенко, розрізняються на такі [20]:

- вербальні плітки – особливістю є безпосередній мовний контакт, тобто плітки передаються або в усній, або письмовій формі. У вербальний спосіб забезпечується швидкість обміну інформацією, а також зворотний зв’язок між учасниками обговорення;

- невербальні плітки – інформація, що передається через невербальні канали (міміку, інтонацію, жести, поведінку); використовуються без слів, інформація передається імпліцитно. Це може бути демонстраційне мовчання, показове зітхання, багатозначна посмішка і тому подібне;

- опосередковані плітки – один із специфічних різновидів пліток, що поширюються шляхом посередництва; джерело – треті особи або технічні засоби комунікації (соціальні мережі, ЗМІ, електронні повідомлення).

Класифікацією пліток за напрямком соціального впливу дослідники Г. Файн, О.А. Донченко і Т.М. Титаренко позначають вплив соціального статусу учасників групи на зміст і поширення пліток [28; 39]:

- висхідні плітки – різновид неформальної комунікації, що поширюється в групі від нижчої ланки соціальної ієрархії до вищої (від студента до викладача, від підлеглих до керівників). Такі плітки здебільшого мають оцінювальний або емоційний характер, метою яких є вираження соціальних очікувань, невдоволення, протесту. Вони відображають ставлення до управлінських рішень, піддають критиці особисті або професійні якості осіб вищої ланки управління. До прикладу, працівники обговорюють між собою, що директор призначив нового заступника, бо це його родич;

- низхідні плітки – плітки, що поширюються від представників вищих рівнів соціальної структури до нижчих; використовуються з метою формування потрібних установок, підтримки дисципліни або авторитету в ієрархічній структурі. Наприклад, аби підвищити продуктивність підлеглих, керівник поширює інформацію про скорочення тих, хто не виконує план;

- горизонтальні плітки – є найпоширенішим різновидом пліток, під час яких інформація розходиться між рівноправними учасниками взаємодії (наприклад, мешканці будинку обговорюють між собою родину з четвертого поверху, яка начебто отримала пільги на оплату комунальних послуг нечесним шляхом). В даному випадку плітки створюють умови для соціального контролю, відбувається емоційний обмін між індивідами, підтримується внутрішньогрупова єдність.

Надамо в узагальненому вигляді класифікацію пліток, представлених українськими і зарубіжними дослідниками (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Класифікація видів пліток

Наприкінці відзначимо, що спосіб передачі пліток (вербальний, невербальний, горизонтальний) визначає не тільки канал, а й характер міжособистісної взаємодії, що впливає на достовірність плітки та її соціальний ефект. Напрямок пліток визначає функцію соціального впливу: висхідний – до керівництва, низхідний – від керівництва, горизонтальний – між рівними за ієрархічним статусом учасниками взаємодії. Мотиви пліток – соціальні, інформаційні, антисоціальні й егоцентричні, що характеризують їх соціальне значення (емоційна розрядка, передача інформації, регулювання поведінки чи зміцнення статусу). Плітки визначають її функціональну роль: від розваги і емоційної підтримки до передачі значущої інформації та регулювання поведінки в групі. За емоційним забарвленням плітки можуть об’єднувати і підтримувати (позитивні плітки), піддавати критиці та контролювати (негативні плітки), підтримувати інформативність у відносинах (нейтральні плітки). І, наостанок, зміст пліток, що визначає інформаційну та соціальну дію (особистісні, соціальні, професійні).

Проаналізувавши теоретичні аспекти ролі пліток у забезпеченні соціальних зв’язків у групі, можна дійти наступних висновків:

1. Плітки, будучи природним елементом групової взаємодії та механізмом внутрішньогрупової комунікації, виступають важливим соціальним інструментом. Вони забезпечують обмін неформальною інформацією про поведінку інших людей, підтримують спільне розуміння норм і правил групи; сприяють формуванню відчуття спільності й групової ідентичності та встановленню довірчих відносин між її учасниками.

2. Плітки в групі виконують інформаційну, інтегративну, емоційну, адаптивну, розважальну, соціально-психологічні функції. Підкреслюється й амбівалентна природа пліток: вони можуть слугувати засобом зміцнення соціальних зв’язків у групі, підтримувати згуртованість шляхом передачі інформації, але водночас й створювати конфліктні ситуації та соціальну ізоляцію через викривлення інформації про відсутню особу.

3. Плітки в групі поширюються через неформальні зустрічі, усне спілкування, цифрові платформи та повторення непідтвердженої інформації. Їх розповсюдження зумовлене декількома психологічними механізмами – мотиваційним, когнітивним, емоційним, соціально-нормативним, що забезпечують підтримку соціальної динаміки в групі, зміцнення емоційних зв’язків між індивідами й відчуття приналежності до групи.

4. Необхідність класифікації пліток полягає у систематизації їхніх проявів та функцій у групах. Структурованість пліток дозволяє оцінити вплив на групову динаміку, виявляти маніпуляції, відокремлювати правду від дезінформації і зменшувати негативні наслідки поширення неправдивих відомостей про інших.

РОЗДІЛ 3
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛІТОК ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ УМОВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В УЧНІВСЬКІЙ ГРУПІ ТА ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

3.1 Організація і методичний інструментарій емпіричного дослідження пліток як соціально-психологічної умови у забезпеченні соціальних зв'язків в учнівській та професійній групах

В умовах сьогодення школа є не тільки закладом, де відбувається навчальний процес, а й виступає середовищем, в межах якого формуються соціальні зв'язки, норми поведінки і цінності. Важливу роль в цій системі відіграють плітки. Вони можуть бути як джерелом конфліктів й напруження, так й механізмом соціальної інтеграції, внаслідок чого регулюється поведінка, забезпечується обмін інформацією, з'являється згуртованість членів групи. В учнівському та педагогічному середовищах феномен пліток проявляється особливо яскраво, бо міжособистісні взаємини в них мають достатньо тривалий та емоційно насичений характер.

Плітки в освітньому просторі, як соціально-психологічна умова забезпечення соціальних зв'язків, на нашу думку, вважається недостатньо вивченою. Тому актуальність дослідження полягає у більш глибшому розумінні механізмів утворення пліток в групі, що сприятиме підвищенню ефективності педагогічної взаємодії та профілактиці негативних соціальних явищ серед учнів.

Отже, процедура емпіричного дослідження схильності особистості до пліткування й визначення провідних мотивів поширення пліток в учнівській групі та педагогічному колективі здійснювалась в декілька послідовних етапів.

Початковий етап дослідження – організаційний, передбачав формулювання мети і задач дослідження, висунення гіпотези. Визначалась дослідницька вибірка, підбирався діагностичний інструментарій відповідно завдань дослідження.

На другому етапі дослідження – експериментальному, здійснювалась безпосередньо процедура дослідження та збір даних для подальшої обробки та аналізу.

Третій етап експериментального дослідження полягав в обробці емпіричних даних, угрупуванню отриманої інформації, обчисленню досліджуваних показників.

На заключному етапі дослідження – аналітичному, проводився кількісний аналіз досліджуваного явища та надавалось якісне пояснення результатів, отриманих експериментальним шляхом.

Мета дослідження – з'ясувати роль пліток в учнівському та педагогічному осередку, як соціально-психологічної умови забезпечення соціальних зв'язків, шляхом виявлення схильності учасників дослідження до пліткарства та провідних мотивів їх поширення в групі.

Завдання дослідження:

1. Виявити схильність учасників дослідження до пліткування в учнівській групі та педагогічному колективі.

2. Визначити функції пліток, зміст та частоту обговорення пліток в учнівській та педагогічній групах, а також дослідити ставлення респондентів до їх поширення.

3. Виявити та проаналізувати провідні мотиви виникнення й поширення пліток в середовищі учнів та вчителів.

4. Сформулювати рекомендації щодо оптимізації неформальних комунікативних процесів з метою покращення соціально-психологічного клімату серед учнів та педагогів школи.

Емпіричне дослідження проводилось на базі загальноосвітньої школи № 100 м. Запоріжжя, в якому прийняли участь 52 учні старшої школи віком

16-17 років (19 хлопців та 33 дівчини) та 20 вчителів зі стажем роботи від 1 до 23 років (16 жінок віком від 25 до 56 років; 4 чоловіка віком від 34 до 42 років). Загальна кількість учасників дослідження становить 72 особи. Відзначимо, що всі респонденти так чи інакше взаємодіють один з одним в межах одного навчального закладу. Опитування серед учнів та вчителів проводилось анонімно.

Відповідно до зазначеної мети, поставлених завдань та висунутої гіпотези був підібраний комплекс методик: анкета для виявлення частоти та функцій пліток, їх змісту та ставлення респондентів до них; методика виявлення схильності до пліткарства (О.К. Балашевич, О.В. Орлюк, А.С. Проскурні); опитувальник мотивів пліток (MGQ) B. Beersma, G.A. Van Kleef**.** Надійність і вірогідність дослідження забезпечувалась теоретичною обґрунтованістю проблеми, надійністю використаних методів та репрезентативністю вибірки.

1. Методика виявлення схильності до пліткарства (О. Балашевич, О. Орлюк, А. Проскурні) [2].

Методика Стимульний матеріал складається з 27 тверджень: 20 пунктів основного блоку, що дозволяють визначити показник загальної схильності особи до пліткування (твердження з позначкою «G») та 7 пунктів блоку соціально-бажаних відповідей (твердження з позначкою «L»). Респондентові надаються варіанти «Так» або «Ні».

У нижченаведеній таблиці продемонстрований алгоритм підрахунку балів за методикою (табл. 2.1)

Таблиця 2.1 – Розрахунок результатів загальної схильності до пліткарства

Загальна схильність до пліткування		
Твердження	**Відповіді**	
	Так	**Ні**
G1.,G2., G3., G4., G8., G11., G12., G13., G14., G15., G16., G17., G18., G19	по 1 балу	0 балів
G5., G6., G7., G18. та G20	0 балів	по 1 балу

Критичним значенням шкали брехні, після якого відповіді можна вважати недостовірними є 5 балів. Високий бал шкали соціально бажаних відповідей, здебільшого, свідчить про «очікувану» поведінку особи, що має відповідати нормі. При цьому результат дослідження може бути спотвореним, що спричинить меншу достовірність відповідей респондента.

Інтерпретація результатів:

- 0–6 балів – свідчить про низький рівень схильності до пліткування;

- 7–15 балів – говорить про середній рівень схильності до пліткуання;

- 16–20 балів – вказує на високий рівень схильності до пліткування.

2. Анкета для виявлення частоти та функцій пліток, їх змісту, ставлення респондентів до них.

Анкета містить 12 тверджень, розділених на три блоки: «Частота пліток» (1-4 твердження), «Функції та соціальна роль пліток» (5-8 твердження), «Ставлення до пліток» (9-12 твердження), «Зміст пліток» (13-16 твердження). Респондентам, в свою чергу, пропонується обрати відповідь за наступними шкалами, де учасники вказують на своє ставлення щодо запропонованих тез: «Зовсім не згоден» - 1 бал, «Скоріше не згоден» - 2 бали, «Важко відповісти» - 3 бали, «Скоріше згоден» - 4 бали, «Повністю згоден» - 5 балів.

Відповіді на запропоновані твердження дають змогу, по-перше, виявити в учнівській та педагогічній групах частоту обговорення інших осіб; по-друге, визначити соціальну роль пліток (умови формування групової ідентичності, запобігання конфліктів, динаміку групової взаємодії) та функції пліток (ступінь зміцнення соціальних зв’язків та ступінь захисту репутації й статусу, рівень підтримки соціальних норм і правил, можливість отримувати інформацію або обмінюватися нею); по-третє, дослідити ставлення респондента до пліток та до процесу пліткування, по-четверте, з’ясувати власне зміст пліток серед в групі підлітків та групі вчителів.

При обробці результатів розраховується середній бал за кожним блоком. Для зворотних тверджень (№ 10, 12) – оцінювання інвертується за зворотною шкалою.

Таким чином, емпіричне дослідження із застосуванням методик до виявлення схильності респондента до пліткування та визначення його провідних мотивів дозволить одержати цілісне уявлення про особливості комунікативної взаємодії індивіда з іншими учасниками групи, а також зрозуміти психологічні механізми, що лежать в основі цього феномена.

3. Опитувальник мотивів пліток B. Beersma, Van Kleef G.A. [46].

Дана методика базується на соціально-психологічному підході до пліток як механізму комунікації, соціальної регуляції та підтримання групових норм. Мета – визначити провідний внутрішній мотив, який спонукає респондента до обговорення інших за їх відсутності.

Опитувальник передбачає 4 групи мотивів:

1) просоціальний мотив (пункти № 1, 2, 3) – внутрішній спонукальний чинник, який зумовлює участь індивіда в плітках з метою підтримки емоційного зв'язку в групі, обміну інформацією для кращого розуміння ситуацій, норм і настроїв в групі або захисту соціальної групи з наміром убезпечити інших учасників взаємодії від можливих загроз. Плітки з просоціальною мотивацією розглядаються як функціональний інструмент у встановленні соціальних зв'язків, адже сприяє соціальній поінформованості, створенню відчуття приналежності до групи та зміцненню групових норм;

2) статусний мотив (твердження № 4, 5, 6) – є внутрішнім спонукальним чинником, який обумовлює потребу індивіда в поширенні й обговоренні пліток задля підвищення власного соціального статусу, прагнення до визнання, престижу в групі. Прояв статусного мотиву пліток характеризується демонстрацією обізнаності, зниженням статусу інших учасників групи, формуванням малих угрупувань всередині групи, створенням іміджу лідера думок. Має егоцентричну та потенційно деструктивну форму міжособистісної комунікації;

3) емоційний мотив (пункти № 7, 8, 9) – соціально-психологічний чинник, який відображає прагнення особи до підтримки, емоційного комфорту й позитивної взаємодії з іншими її учасниками. Емоційно

мотивовані плітки є, скоріш, механізмом емоційної інтеграції групи та засобом підтримання соціальної рівноваги; сприяють емоційній розрядці, прагненню до приємного спілкування, пошуку підтримки та співчуття, формуванню емоційної спільності тощо. Зазвичай такі плітки, мотивовані емоційними потребами, мають нейтральний або позитивний зміст;

4) інформаційний мотив (твердження № 10, 11, 12) – внутрішнє спонукання індивіда, що відображає прагнення людини отримати або перевірити інформацію, важливу для розуміння соціальних процесів у групі. Мотив має когнітивне підґрунтя й базується на потребі в соціальній орієнтації та зменшенні невизначеності, когнітивній структуризації соціального простору. Також плітки мають переважно нейтральне або просоціальне забарвлення, які в помірній формі сприяють зміцненню групової згуртованості, підтриманню групової стабільності й підвищенню ефективності комунікації між учасниками взаємодії.

Формат відповідей визначається 5-тибальною шкалою: «Зовсім не згоден» - 1 бал, «Скоріше не згоден» - 2 бали, «Важко відповісти» - 3 бали, «Скоріше згоден» - 4 бали, «Повністю згоден» - 5 балів.

При обробці результатів відбувається підрахунок середнього значення балів у межах кожної підшкали, Найвищий середній бал за під шкалою й буде вважатись провідним мотивом пліток.

3.2. Інтерпретація результатів, отриманих в ході емпіричного дослідження пліток як соціально-психологічної умови у забезпеченні соціальних зв’язків в учнівській та професійній групах

Експериментальне дослідження ролі пліток в учнівському та педагогічному осередку, як соціально-психологічної умови забезпечення соціальних зв’язків, шляхом виявлення схильності учасників дослідження до пліткарства та провідних мотивів їх поширення пліток в групі дозволило зробити певні висновки.

Психологічна діагностика за методикою О. Балашевича, О. Орлюка, А. Проскурні “Виявлення схильності до пліткарства” дала змогу *встановити рівень тенденції учасників дослідження до обговорення інших людей, участі у розповсюдженні пліток або їх підтриманні в групі*. Співставимо результати діагностики серед учнів старшої школи та вчительської групи.

За результатами опитування виявлено, що серед опитаних учнів старшої школи більшість має середній рівень схильності до пліткарства (65% осіб: 19% хлопців; 46% дівчат). Це означає, що плітки для них виступають своєрідним способом підтримки соціальних контактів через неформальний обмін інформацією. Обговорення однокласників та їх особистого життя, як правило, носить інформаційний й розважальний характер, яке не передбачає злих намірів. Варто зазначити, що подібна поведінка є типовою для підліткового та юнацького віку, адже важливими є підтримка взаємин в групі, почуття приналежності до неї тощо.

Низьку тенденцію до пліткування виявлена у 19% старшокласників (17% хлопців; 2% дівчат). Даний показник вказує на достатній рівень сформованості емпатії та соціальної компетентності опитаних, їхню відповідальність за якість міжособистісного спілкування в класі. Учні не відрізняються схильністю до поширення чи підтримання неперевіреної інформації про однокласників. Вони віддають перевагу толерантному ставленню до життя інших людей, етичним висловленням в їхню сторону. Уникають деструктивних форм спілкування, чим намагаються підтримувати відкритий діалог та доброзичливу атмосферу в групі.

У частини респондентів (16% дівчат) спостерігається високий рівень схильності до пліткарства, що свідчить про деяку наявність деструктивних тенденцій у груповій комунікації, однак, за результатами опитування, вони не є поширеною нормою в учнівській групі. Гостра зацікавленість особистим життям однолітків, поширення / обговорення недостовірних відомостей про них може бути характерна для учнів з підвищеною соціальною активністю, емоційною нестійкістю, потребою бути в увазі, прагненням до лідерства з

метою впливати на думку оточуючих або ж наявним бажанням самоствердитися.

Результати дослідження щодо схильності учнів старшої школи до пліткування відобразимо у діаграмі 3.1.

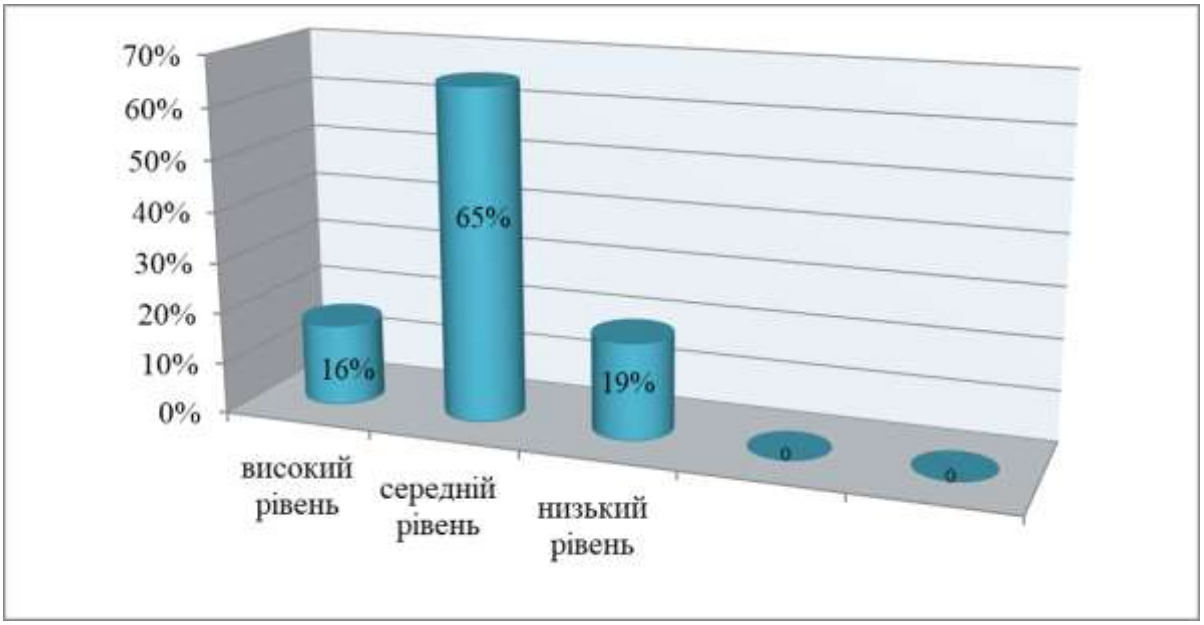

Рисунок 3.1 – Показники схильності учнів до пліткування у групі

У шкільному колективі серед вчителів виявлений високий рівень пліткарства (65% жінок), що вказує на певну соціальну напругу між колегами і недостатню відкритість комунікації та є ознакою можливих психологічних і соціальних проблем в групі. Підвищена схильність до обговорення, підтримки чи поширення пліток може бути зумовлена емоційною втомою респондентів, професійною конкуренцією, відсутністю або нестачею офіційних джерел інформації, недостатньою довірою між колегами, низьким рівнем психологічної культури спілкування. Плітки стають засобом зняття психологічної напруги, способом самоствердження або прагненням до встановлення неформальних зв’язків в колективі.

Середній рівень пліткарства показали 25% опитаних вчителів (10% чоловіків; 15% жінок). Це може вказувати на помірність емоційної розрядки в колективі та ймовірну соціальну напругу в ньому. За підсумками анкетування, плітки не є домінуючою формою взаємодії осіб; неформальне обговорення колег, їхньої поведінки чи особистого життя відбувається

локально та можуть виконувати функцію підтримування соціальних контактів й групової згуртованості.

Низька тенденція до поширення та підтримки пліток відзначається у 10% вчителів-чоловіків, що свідчить про їхню зрілість в міжособистісних відносинах, високий рівень професійної етики й поваги до колег. Уникають участі в обговоренні особистого життя інших людей, зосереджуючись на їх успіхах та досягненнях в професійній діяльності.

Для наочності результати дослідження схильності вчителів до пліткарства відобразимо у вигляді діаграми 3.2.

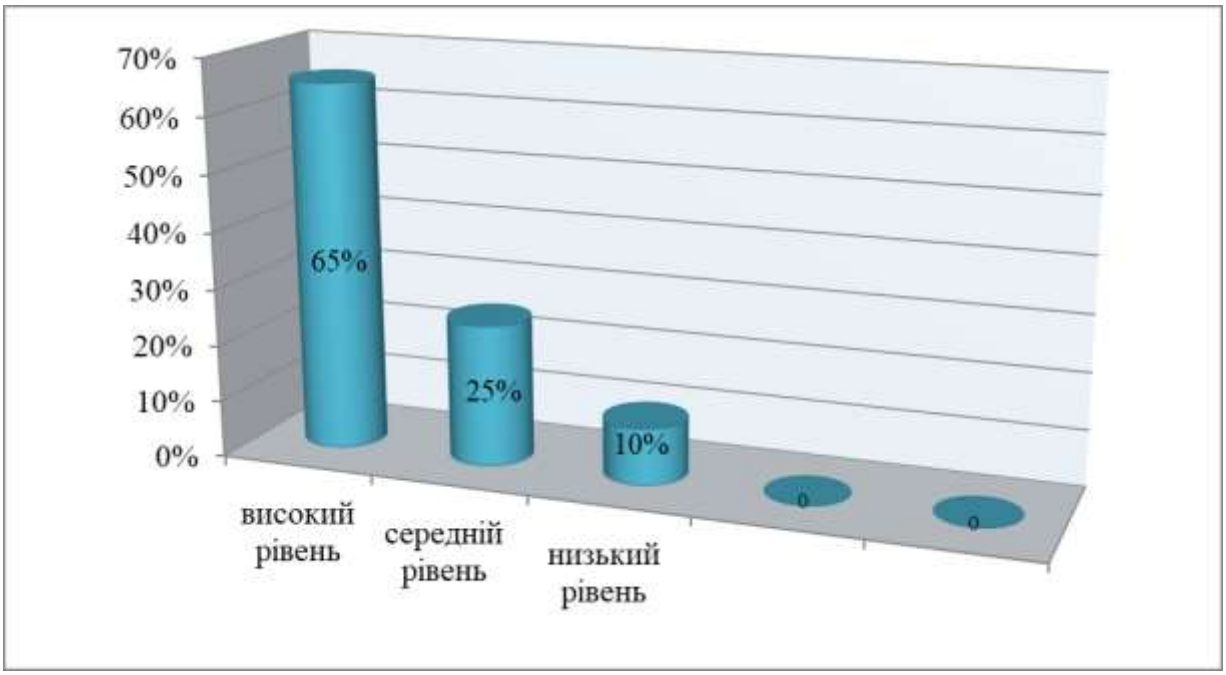

Рисунок 3.2 – Показники схильності вчителів до пліткування у групі

Таким чином, співвідносячи показники рівня схильності учнівської та педагогічної груп до пліткарства, зазначимо: у 16% опитаних учениць та у 65% вчителів-жінок переважає висока тенденція до обговорення колег й поширення пліток про них, тобто рівень схильності до пліткарства серед вчителів є вищим, ніж серед старшокласників. У вчительському колективі це може бути обумовлено особливостями професійних контактів, де спілкування між колегами відбувається тривалий час у відносній стабільності групи. Для учнів ж пліткарство має скоріш ситуативний характер й пов’язане з віковими аспектами розвитку.

Помірне пліткування серед учнів складає 65% (19% - хлопці; 46% - дівчата), тоді як у вчительській групі цей показник сягає 25% (10% від загальної кількості опитаних – чоловіки; 15% - жінки). Отримані емпіричні дані говорять про те, що в учнівському середовищі неформальне спілкування здійснюється задля підтримки групової згуртованості, емоційної насиченості у комунікації та самовираженні; в педагогічному колективі це явище спричинене більшою професійною зрілістю та емоційною стриманістю.

Низький рівень пліткування спостерігається в учнівській вибірці (19% осіб: 17% складають хлопці; 2% - дівчата), а серед вчителів – 10% чоловіків. Безпосереднє спілкування серед опитаних учнів є більш відкритим й спрямованим, в якому плітки у встановленні соціальних зв'язків суттєвої ролі не відіграють. У педагогічному колективі ж обговорення колег у неформальному форматі спричинене більшою стабільністю комунікації.

За допомогою розробленої нами анкети також маємо змогу *з'ясувати функції пліток та частоту обговорення, їхній зміст та ставлення респондентів до їх поширення в учнівській та педагогічній групі*.

Розпочнемо аналіз результатів дослідження з учнівської групи. Так, переважна кількість опитаних підлітків (62% осіб – 17% хлопців; 45% дівчат) вважають, що в їхній шкільній групі часто обговорюють однокласників за їх відсутності. 23%, серед яких 19% хлопців і 4% дівчат, – регулярно чують плітки від інших однокласників. І тільки 15% дівчат особисто поширюють їх. Це свідчить про те, що пліткування в цій учнівській вибірці є звичайним соціальним явищем.

Водночас старшокласники притримуються думки, що поширення пліток або приймання в них участі допомагають підтримувати зв'язок між ними (81% опитаних: 21% хлопців; 60% дівчат) та дають змогу дізнаватися про події, які стосуються соціального життя класу (19% осіб: 15% хлопців; 4% дівчат).

За змістом більшість пліток (54% учнів, серед яких 23% - хлопці і 31% - дівчата) стосується приватних аспектів життя однокласників, а саме сімейних

стосунків, хобі, емоційних переживань, дружби, особистих симпатій тощо. Далі, 38% учнів (6% хлопців; 32% дівчат) акцентують увагу на обговоренні зовнішності або зовнішнього вигляду своїх одногрупників. І лише 8% (6% опитаних хлопців і 2% дівчат) є більш зосередженими на їхніх шкільних успіхах й особистих досягненнях. Дані показники свідчать про високий рівень емпатії, соціальної зацікавленості, емоційної активності, який може бути пов'язаний із потребою у порівнянні себе з іншими, підтвердженням власного соціального статусу. Міжособистісний характер пліток, де неформальна комунікація допомагає орієнтуванню учнів в соціальному середовищі, дає відчуття приналежності до «внутрішнього кола».

Щодо ставлення респондентів до пліток, то зазначимо, що 73% підлітків, серед яких 27% складають хлопці і 46% дівчат, вбачають в них певну користь у спілкуванні між однолітками, адже плітки не тільки дозволяють бути в курсі «новин» про друзів, однокласників та шкільного життя, а й емоційно розвантажують, сприяють підвищенню самооцінки та соціального статусу серед однокласників, а також є найефективнішим способом підтримувати групові соціальні зв'язки. Інші ж 27% опитаних (10% хлопців; 17% дівчат) зійшлись на думці, що пліткування робить спілкування всередині групи більш наповненим й жвавим, оскільки створює теми для обговорення, допомагає вивчати реакції однокласників, соціальні правила та норми класу.

На рисунку 3.3 продемонструємо результати опитування за анкетою серед учнівської групи.

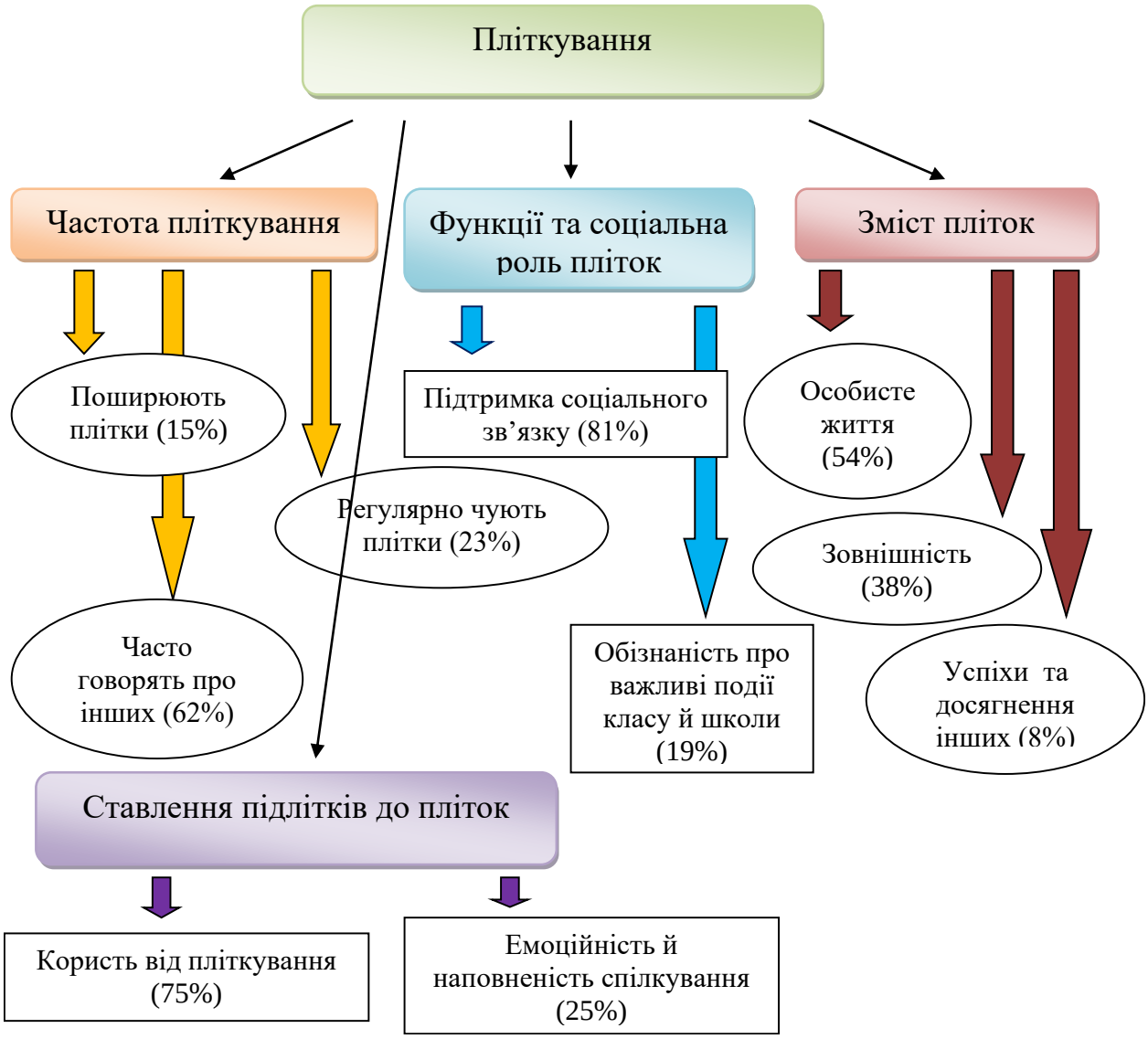

Рисунок 3.3 – Частота пліткування, зміст та функції пліток, ставлення опитаних учнів до них

Таким чином, отримані результати дозволяють зробити висновок, що пліткування серед підлітків є поширеним соціальним явищем, яке має особистісно-емоційний напрямок. В групі виконує функцію соціального зв'язку та емоційного розрядки.

Аналіз емпіричного дослідження щодо частоти пліткування, їх функцій та змісту, а також ставлення респондентів до пліток дає змогу виявити такі особливості соціальної взаємодії серед вчителів загальноосвітнього закладу.

За результатами опитування 100% опитаних вчителів (80% жінок і 20% чоловіків) вважають плітки звичною частиною повсякденного спілкування.

Це підтверджує думку, що пліткування є одним з поширеніших каналів неформального способу комунікації. Через обговорення колег та подій шкільного життя відбувається постійний обмін як професійною інформацією, так й відомостями особистого характеру, чим формуються неофіційні норми поведінки в групі, зміцнюється та підтримується групова згуртованість, встановлюється та оцінюється соціальний статус членів колективу. Тобто, на думку респондентів, плітки виконують інформаційну (8% жінок) та соціально-регулятивну (42% осіб: 20% жінок і 20% чоловіків) функції, функцію підтримки соціальних зв'язків між членами групи (50% опитаних, серед яких тільки вчителі-жінки).

Зміст пліток здебільшого стосується успіхів / досягнень / невдач колег в професійної діяльності, міжособистісних взаємин між членами групи та адміністративних рішень (85% опитаних: 65% жінок і 20% чоловіків), що говорить про прагнення індивідів контролювати соціальні процеси школи; решта опитаних (15% жінок) часто обговорюють особисте життя своїх колег за їх відсутності.

Серед опитаних вчителів спостерігається амбівалентне ставлення до пліткування. Більшість респондентів (90% опитаних вчителів – 75% жінок й 15% чоловіків) визнають плітки невід'ємною складовою групової взаємодії, що відображає якість соціальних групових зв'язків, емоційний клімат та рівень довіри серед колег. За помірності поширення пліток вбачають в них, скоріш, користь. 10% вчителів (5% опитаних жінок і 5% чоловіків) все ж намагаються уникати участі в цьому процесі, оскільки вважають обговорення особистого життя колег проявом неетичної поведінки та засобом соціального тиску, що може негативно позначитись на виконанні професійних обов'язків, груповій згуртованості тощо. Дана позиція вчителів вказує на їхнє свідоме прагнення підтримувати конструктивні відносини у групі, попереджати виникнення конфліктних ситуацій, зменшувати емоційне навантаження.

Відобразимо результати опитування серед вчителів на рисунку 3.4.

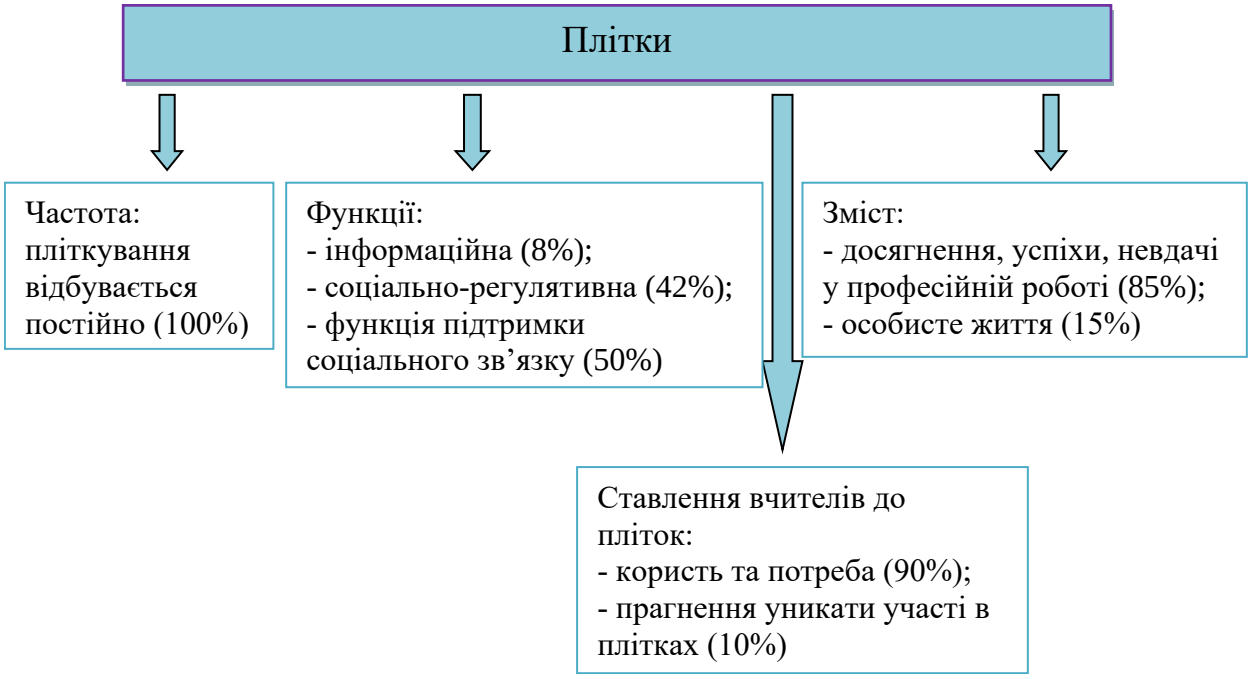

Рисунок 3.4 – Частота пліткування, зміст та функції пліток, ставлення опитаних педагогів до них

Як ми бачимо, пліткування серед вчителів є специфічним механізмом соціальної взаємодії, який, з одного боку, сприяє інтеграції членів колективу; з іншого – може стати причиною психоемоційного напруження у відносинах через надмірну оцінку професійних якостей інших колег й обговорення подробиць їхнього приватного життя.

Досліджуючи *провідні мотиви пліткування* серед вчителів та учнів, нами був використаний опитувальник, авторами якого є B. Beersma, G.A. Van Kleef.

Так, серед учнівської групи найбільш вираженими є емоційний та просоціальний мотиви пліток.

Емоційно вмотивовані учні (44% учнів: 6% хлопців і 38% дівчат) переважно вдаються до обговорення інших однокласників, їхньої поведінки з метою вираження власних емоцій (захоплення, симпатії, радості, співчуття, заздрощів, образ, роздратування тощо), пошуку підтримки або схвалення з боку однолітків. Процес пліткування має більше соціально-комунікативну і

емоційно-регулятивну функції; сприяє зниженню рівня емоційного напруження, підвищує настрій й відчуття прийняття в групі.

Учні з просоціальним мотивом (37% старшокласників: 21% хлопців і 16% дівчат) поширюють й обговорюють плітки задля підтримки однолітків, їх захисту від несправедливого ставлення. Отримані дані свідчать про те, що плітки спрямовані на встановлення й підтримку взаємних дружніх зв'язків, формування сприятливого емоційного фону в групі, прагнення до емпатії та взаєморозуміння.

Решта опитаних учнів показали такий результат: інформативний мотив пліткування мають 9% опитаних (2% хлопців та 7% дівчат); статусний мотив – 10% учнів, серед яких 8% хлопців та 2% дівчат.

Відобразимо діаграмі 3.5 визначені мотиви пліток серед учнів старшої школи.

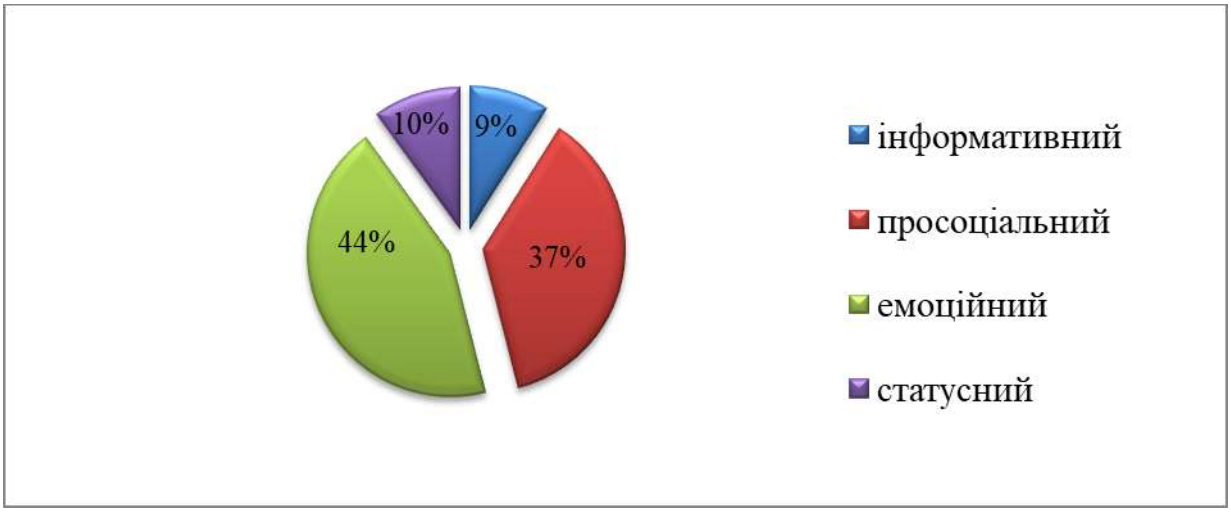

Рисунок 3.5 – Мотиви пліток в учнівській групі

У ході дослідження також з'ясували, що домінуючими мотивами пліткування серед вчителів є статусний (45% опитаних: 10% чоловіків і 35% жінок) та інформативний (40% вчителів-жінок). Провідний статусний мотив пліткування у вчительській вибірці свідчить про те, що плітки виступають інструментом підтримання, здобуття чи перерозподілу соціального статусу в групі, вірогідно, прагнучи утвердити власний авторитет, підтримувати самооцінку, мати вплив на репутацію колег тощо. Інформативний ж мотив у поширенні пліток може вказувати на потребу вчителів в обміні соціально-

значущою інформацією, яка б допомагала їм більше орієнтуватися в соціальному шкільному просторі, встановлювати довірчі відносини з колегами, підтримувати групову згуртованість, зменшувати невизначеність й психологічну напругу в групі.

Натомість, просоціальний мотив характерний для 10% вчителів-чоловіків, що свідчить про використання ними пліток як засобу підтримки колег, отримання корисної інформації та зміцнення колективної єдності; а емоційний мотив притаманний 5% вчителів-жінкам, для яких плітки є засобом регуляції емоційного стану й зняття стресу шляхом емоційної підтримки в колективі.

Отже, згідно результатам опитування за методикою «Опитувальник мотивів пліток (MGQ)» B. Beersma, Van Kleef G.A., переважна кількість вчителів використовують плітки в якості засобу самоствердження, підтвердження власного статусу в групі або його підвищення, формування певного іміджу, підкреслення власної компетентності на тлі колег. Також частина респондентів зазначили, що обговорення інших колег орієнтоване на підтримання загальної обізнаності про події у шкільному середовищі, про ухвалені адміністративні рішення, про поведінку учнів та їхнів батьків. Таким чином, інформативний і статусний мотиви пліток у вчительській групі слугують механізмом неформальної комунікації й підтримкою соціальної ієрархії у професійному середовищі. Специфічність такої поведінки зумовлена особливостями соціальної взаємодії в школі, високою ступіню взаємозалежності між вчителями, потребою у швидкому поширенні інформацією.

На рисунку 3.6 наочно продемонстровано провідні мотиви пліткування серед вчителів, що дозволяє візуально відобразити основні соціальні та психологічні особливості неформального спілкування (статусний, інформативний, емоційний і просоціальний мотиви), а також їхній вплив на відносини між учасниками взаємодії, авторитет і згуртованість педагогічного колективу.

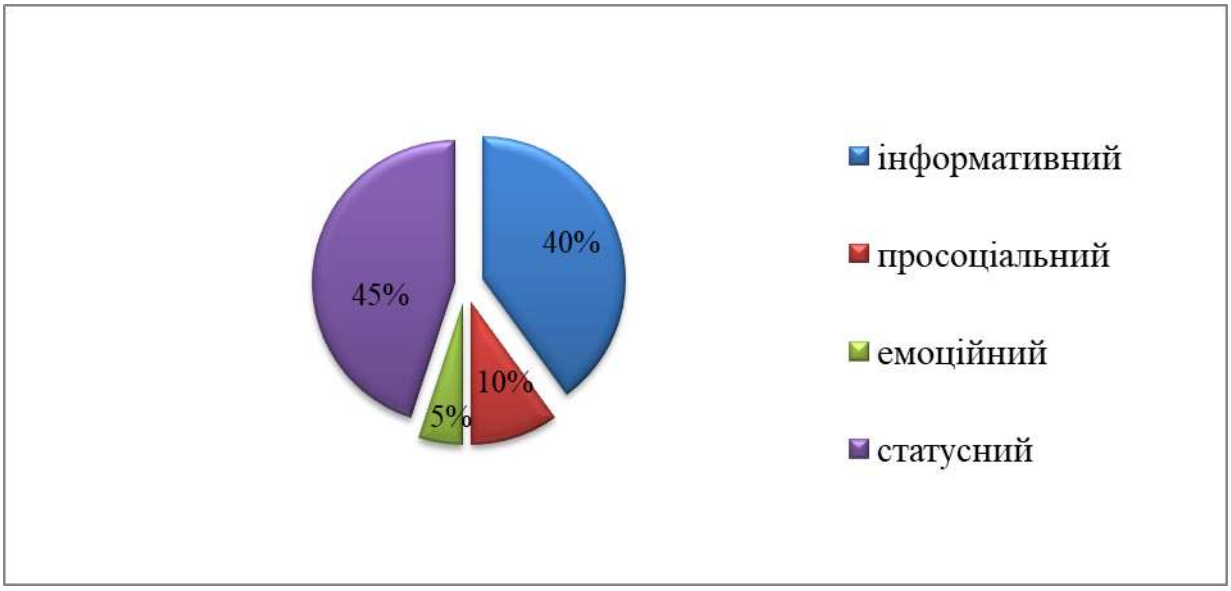

Рисунок 3.6 – Мотиви пліток у вчительській групі

На основі отриманих емпіричних даних за підібраними методиками здійснимо кореляційний аналіз між компонентами та встановимо статистичні взаємозв'язки.

В учнівській групі стать підлітків корелює з рівнем їх схильності до пліткарства: високий рівень переважає серед дівчат (16%); середній рівень (65%) також формується переважно дівчатами; низький рівень пліткування притаманний 17% хлопців. Як ми бачимо, дівчата демонструють вищу схильність до пліткування, ніж хлопці.

Рівень схильності пов'язаний і з частотою пліткування: 62% опитаних, найбільший відсоток яких складають дівчата, найчастіше обговорюють інших; 23% учнів регулярно чують плітки, серед яких більша частка – це хлопці; поширювачами пліток виступають виключно дівчата (15% опитаних). Отже, чим вищий рівень схильності до пліткарства (особливо у дівчат), тим вища фактична частота пліткування. Примітно, що хлопці частіше є «спостерігачами» пліток, а не активними їх розповсюджувачами.

Частота пліткування позитивно корелює з його соціально-комунікативною функцією: чим частіше учні беруть участь у плітках, а це переважно дівчата, тим більше вони використовують їх як спосіб підтримання соціального зв'язку (81%).

Рівень схильності до пліткування серед старшокласників корелює й зі змістом пліток: висока схильність взаємопов'язана з інтересом до соціально-емоційного контенту (про особисте життя пліткують 54% учнів, про зовнішність – 58%). Найрідше обговорюються особисті успіхи та досягнення (8%), більший інтерес до них виявлений у хлопців.

Частота пліткування залежить від ставлення підлітків до пліток: 73% опитаних, переважно дівчат, вбачають соціальну користь від обговорення та поширення інформації про інших. 27% вважають плітки лише джерелом емоційного спілкування. Таким чином, чим частіше учні беруть участь у плітках, тим позитивніше ставлення до них. За результатами опитування, хлопці менше, ніж дівчата, бачать користь від пліткування.

Певний взаємозв'язок прослідковується між мотивами пліткування та статтю: емоційний мотив (44%) корелює з високою схильністю та частотою пліток, який проявляється особливо у дівчат. Просоціальний мотив домінує частіше у хлопців, тобто вони керуються прагненням підтримувати групову взаємодію без особистісного емоційного контексту. Інформативний і статусний мотиви представлені слабо – загалом 19%.

У вчительській групі визначено, що для 100% вчителів пліткування є повсюдним явищем, яке сприймається як корисне, проте жінки беруть в них участь активніше за чоловіків. Відзначається висока кореляція між статтю респондентів та їхньою схильністю до пліткування. Особливо яскраво це спостерігається серед жінок (65%). Чоловіки переважно знаходяться у групі середнього та низького показника (10% + 10%).

Чітка відповідність відслідковується муж функціями пліток та внутрішніми мотивами вчителів до пліткування: жінки більше мотивовані інформуванням (40%), тобто прагненням до обізнаності шкільними подіями; чоловіки ж керуються просоціальними мотивами (10%).

Зміст пліток (успіхи, міжособистісні відносини між колегами – 85% респондентів) сильно корелюють з мотивами статусу (45%) й інформування (40%).

Узагальнюючи результати емпіричного дослідження, зазначимо, що в учнівській групі всі компоненти – рівень схильності до пліткування, частота, зміст, ставлення, мотиви – утворюють єдину систему, у якій стать є ключовим показником, а емоційність і соціальні функції представлені провідними рушійними силами пліткарства серед старшокласників.

Серед вчителів пліткування є універсальною практикою, яка більш є характерною для жіночої статі. Плітки виконують переважно соціально-комунікативну та інформативну функції. Мотиви та функції пліток є взаємопов'язаними й підкреслюють роль пліткування як соціального регулятора в школі.

3.3 Методичні рекомендації щодо формування ефективності соціальної взаємодії у групах

Важливу роль у формуванні групового мікроклімату відіграє неформальна комунікація між учасниками взаємодії. У шкільному середовищі плітки проявляються через обмін інформацією, думками, чутками, спонтанними обговореннями тощо; можуть мати як деструктивний, так й конструктивний вплив. Конструктивні плітки сприяють згуртованості членів групи, підтримують позитивний емоційний фон, формують відчуття довіри й взаємопідтримки. Деструктивні плітки, навпроти, створюють умови для підриву довіри в групі, провокують конфлікти й емоційне напруження, що негативно позначається на виконанні професійних обов'язків.

Ефективність керування неформальною комунікацією в шкільному просторі полягає не в придушенні пліток, а в їх спрямуванні у конструктивне русло, що забезпечуватиме підвищення продуктивності соціальної взаємодії в групах [23]. Критеріями успішності управління плітками є сформований рівень довіри між учасниками освітнього процесу, зменшення напруги всередині групи, зниження конфліктності через непорозуміння, ефективна взаємодія у здійсненні спільної учбової та професійної діяльності.

З метою оптимізації соціальних взаємодій у вчительському колективі надамо рекомендації, які базуються на даних проведеного емпіричного дослідження:

1. Усвідомлення соціальної ролі пліткування шляхом проведення тренінгів та дискусій стосовно позитивних та негативних аспектів пліток. Важливим є акцентувати на тому, що плітки можуть бути корисними тільки у якості засобу підтримки соціальних зв'язків та обміну інформацією; використання їх для критики або конфліктів несуть певні загрози для стабільності та групової згуртованості, знижуючи довіру та підвищуючи конфліктність серед колег [41].

2. Формування просоціальної комунікації, що включає створення структурованих каналів обміну інформацією у вигляді внутрішніх новин школи, груповин чатів з метою обговорення подій, професійних досягнень й успіхів колег. При цьому плітки будуть використовуватись як механізм позитивного соціального підкріплення.

3. Розвиток емоційної компетентності, що передбачає:

- організацію тренінгів з емоційного інтелекту, де головним завданням є розпізнавання власних емоцій та емоційного стану колег, управління негативними емоціями під час комунікації, набуття навичок конструктивного спілкування тощо;

- інструктувати щодо перетворення потенційно негативних пліток у конструктивне русло, не завдаючи школи для репутації та відносин [26].

4. Використання мотивів пліткування на користь колективу:

- враховуючи домінування у вчителів-жінок інформативного та статусного мотивів пліткування, рекомендовано залучати їх до обговорення нововведень та успіхів колег з метою підтримки корпоративної культури;

- просоціальні мотиви пліток серед чоловіків слід підтримувати через командні завдання, обговорення норм взаємодії.

5. Формування позитивного ставлення вчителів до комунікації, яке має виявлятися у наступному [30]:

- проведенні регулярних заходів з командо утворення задля підвищення рівня довіри та співпраці;

- акцентуванні на конструктивній взаємодії вчителів, адже 90% з них бачать користь від пліткування, отже мотивація для соціальної взаємодії є.

6. Контроль за негативними проявами пліткування:

- впровадження правил комунікації та недопустимість деструктивних форм пліткування;

- створення механізмів м’якого контролю так корекції конфліктів.

7. Розвиток комунікативної компетентності за допомогою рольових ігор та кейс-обговорень, де плітки стають інструментом для аналізу соціальної взаємодії, розвитку емпатії та навичок аргументації [41].

Для ефективної соціальної взаємодії в учнівській групі пропонується дотримуватися декількох загальних методичних рекомендацій:

1. Враховувати особливості виявлених типів взаємодії. Виходячи з отриманих емпіричних даних, плітки виконують не лише негативну роль, а й функцію соціального зближення. Важливо не забороняти пліткування серед учнів, а спрямовувати його в інші форми взаємодії.

2. Здійснювати розвиток умінь конструктивної комунікації в процесі соціальної взаємодії, використовуючи вправи на рефлексію власних слів і наслідків пліток.

3. Проводити психокорекційну роботу з емоційними мотивами пліткування (домінують у 44% опитаних): тренінги емоційної регуляції (управління гнівом, страхом); дискусії, дебати, творчі вправи, групові проєкти з метою отримання емоційної розрядки і т. п.

4. Запобігати поширенню негативного або чутливого змісту пліток серед ровесників шляхом проведення бесід про кордони особистої інформації, формування культури «інформованої» згоди.

5. Підтримувати соціально-корисні функції пліток (підтримку соціального зв’язку, інформованість про події). Для цього рекомендовано створювати офіційні канали комунікації у вигляді чату класу та

інформаційних стендів, аби зменшити потребу в неформальних чутках. Також пропонується організовувати групові види діяльності, в яких формування соціальних зв'язків відбувається природно (міні-проєкти, ігрові завдання, квести), навчати критичному мисленню, розвитку навичок відповідальної поведінки в соціальних мережах.

6. Враховувати в плануванні роботи гендерні відмінності. За опитуванням, дівчата мають високу схильність до пліткування, основними темами яких є особисте життя та зовнішній вигляд інших. Керуються емоційними мотивами. Виходячи з цього, для них підійдуть вправи на емоційну регуляцію та підтримку. Хлопці ж більше просоціально вмотивовані та частіше чують плітки, аніж їх ініціюють, тому їм потрібно пропонувати вправи на вдосконалення навичок з лідерства та відповідальність за інформацію [26].

7. Формувати здорову групову атмосферу, проводячи соціально-психологічні тренінги на згуртованість, толерантність, командну взаємодію; підтримуючи прозору й справедливу систему правил у класі.

8. Планувати індивідуальну роботу з категоріями учнів, які систематично поширюють плітки та тих учнів, які стають жертвами пліток, використовуючи індивідуальне консультування, підтримку самооцінки, формування адекватних способів самовираження.

Аналіз дослідження пліток як соціально-психологічної умови у забезпеченні соціальних зв'язків в учнівській та педагогічній групах дозволив визначити наступне.

У вчительській групі відзначається високий рівень схильності до пліткування, характерними рисами якого є регулярна частота, усталеність та закономірність. Аналіз змісту таких розмов дозволив виокремити 2 провідних мотиви пліток – інформативний та статусний. Вчителі використовують плітки не тільки в якості інформативного неофіційного каналу, а й як спосіб самоствердження, демонстрації соціального впливу чи компетентності. Тобто поєднання потреби індивіда в обміні інформацією з

прагненням зміцнити свій статус в педагогічному середовищі вказують на провідне значення пліток у структурі неформальної групової комунікації.

Учнівська група показала переважно помірний рівень схильності до поширення пліток. Часте обговорення особистого життя однолітків, їх зовнішнього вигляду й поведінки вказують на потребу учнів підтримання соціального зв'язку, емоційної розрядки. В своїй більшості плітки мають емоційний та просоціальний мотиви. Як правило, вони виконують інтегративну функцію, спрямовану на формування згуртованості учнів та колективної ідентичності, укріплення неформальних контактів в групі, зміцнення міжособистісних зв'язків тощо.

Таким чином, пліткування в шкільному середовищі можна використовувати як ресурс для ефективної соціальної взаємодії, якщо акцентувати увагу на інформаційних і статусних аспектах, одночасно корегуючи деструктивні мотиви. Запропоновані рекомендації сприятимуть формуванню дружньої, інформативної, згуртованої шкільної спільноти.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз науково-методичної та психологічної літератури щодо визначення ролі пліток у забезпеченні соціальних зв'язків у групах, а також експериментальне дослідження схильності осіб до пліткування та їхніх провідних мотивів у поширенні пліток в учнівській групі та педагогічному колективі дозволило зробити наступні висновки.

В розділі «Теоретичні аспекти дослідження соціальних зв'язків як основи групової діяльності» розкривається зміст поняття соціальних зв'язків та механізми їх формування в групах, виокремлюється їхня класифікація та структурні компоненти. В результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що у психології соціальні зв'язки охоплюють систему взаємодій між індивідами, які забезпечують їхню включеність у соціальну групу, підтримання групових відносин, реалізацію соціально значущої поведінки.

До ключових механізмів формування та розвитку соціальних зв'язків належать соціальні (соціальна перцепція, комунікація, спільна діяльність, соціальна ідентифікація, а також соціальні норми, ролі і контроль) та психологічні (емпатія, рефлексія, каузальна атрибуція, стереотипізація).

Класифікація соціальних зв'язків включає декілька основних критеріїв: за змістом взаємодії виділяють інформаційні, емоційні та діяльнісні соціальні зв'язки; за формою – формальні та неформальні; за способом комунікації – безпосередня соціальна взаємодія суб'єктів та опосередкована форма; за характером – позитивні / негативні, симетричні / асиметричні, раціональні / емоційні; за рівнем соціальної організації – міжгрупові, групові і міжособистісні, за тривалістю – короткочасні, довготривалі, стабільні соціальні зв'язки.

Суб'єкти та об'єкт соціального зв'язку, соціальна роль, інтенсивність соціальних зв'язків складають структурні компоненти соціальних зв'язків, які відображають різноманіття форм соціальної взаємодії в сучасних групах.

Розділ «Роль пліток як механізму забезпечення соціальних зв'язків у групах» висвітлює сутність й функції пліток у встановленні соціальних зв'язків, розкриває психологічні механізми поширення пліток у соціальних групах, виокремлює класифікацію пліток у психологічних дослідженнях. Встановлено, що феномен пліток є багатовимірним соціально-психологічним механізмом, який виконує інформаційну, адаптивну, емоційну, а також соціально-регулятивну функції. Плітки виступають не тільки неформальним каналом передачі інформації іншим, а й способом регулювання групових взаємин, встановлення нормативних меж поведінки, підтримання групової згуртованості тощо.

Механізми поширення пліток ґрунтуються на поєднанні неформальної комунікації, соціальної перцепції та потреби індивідів у зниженні невизначеності, що є стимулом для передачі інформації без офіційного підтвердження. Це забезпечує швидке розповсюдження відомостей у групі, які водночас формують уявлення учасників взаємодії про статус, норми та групові відносини. Поділ же пліток в групі за змістом, напрямком соціального впливу, мотивами, способом передачі, емоційним забарвленням та функціями визначають їхню роль у формуванні групових норм і соціальної динаміки.

Розділ «Емпіричне дослідження пліток як соціально-психологічної умови у забезпеченні соціальних зв'язків в учнівській групі та педагогічному колективі» містить емпіричні дані, котрі дають змогу стверджувати:

- в учнівській групі схильність до пліткування має чітку гендерну специфіку. За результатами дослідження, дівчата значно активніше за хлопців беруть участь у плітках, частіше їх поширюють і, відповідно, мають до них позитивне ставлення. Частота та зміст пліток пов'язані з рівнем схильності та мотивами пліткування: емоційні мотиви домінують у дівчат, тоді як хлопці більше орієнтуються на просоціальні цілі. Загалом пліткування серед учнів старшої школи є поширеним елементом групової комунікації й виконує переважно соціально-емоційну функцію, з виразними

гендерними відмінностями у рівні, змісті пліток та їхніх мотивах формування;

- у вчительському колективі пліткування, за результатами дослідження, вважається загальноприйнятим явищем, яке всі респонденти оцінюють як корисне для соціальної взаємодії. Вчителі-жінки демонструють вищу схильність до пліткування. Тісний зв'язок відзначається між статтю опитуваних та мотивами участі у пліткуванні: жінки частіше керуються інформуванням, чоловіки – просоціальним мотивом. Зміст пліток переважно стосується професійних успіхів та міжособистісних стосунків всередині групи, що корелює з мотивами статусу й інформування, підкреслюючи їхню регулятивну та комунікативну функцію.

Розроблені методичні рекомендації передбачають, що цілеспрямовані тренінгові вправи з розвитку навичок конструктивного спілкування, групові дискусії, інтерактивні форми роботи й усвідомлення мотивів пліткування сприятимуть підвищенню ефективності соціальної взаємодії та зниженню деструктивних проявів пліткарства серед групи старшокласників та групи вчителів-предметників. Запропоновані заходи дозволятимуть оптимізувати групові відносини між учасниками взаємодії, покращити їх уміння контролювати емоційні реакції та критично оцінювати інформацію, обирати конструктивні моделі спілкування, що формуватиме позитивний психологічний клімат, групову згуртованість й атмосферу довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія : навч. посіб. для студ-ів вузів / уклад.: Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. Київ : Каравела, 2023. 370 с.

2. Балашевич О. В., Орлюк О. В., Проскурня А. С. Створення та апробація опитувальника для виявлення схильності до пліткарства : пілотажне дослідження. *Психологічний часопис*. № 9 (2). С. 7–14.

3. Бєлікова Ю. В. Емоційна логіка : гендерна специфіка соціальної дії. *Український соціум*. 2011. № 4. С. 31–38.

4. Варій М. Й. Загальна психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

5. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. О. Погорілий. Київ : *Основи*, 1998. 534 с.

6. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 550 с.

7. Гаврилюк В. В. Плітки як соціокультурний феномен. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2017. № 74. С. 23–24.

8. Гаврюшенко В. В. Теоретичні основи дослідження міжособистісної взаємодії в психології. *Вісник Львівського університету*. 2021. № 11. С. 37–47.

9. Городяненко В. Г. Соціологія. Київ : Академія, 2008. 544 с.

10. Губа Н. О. Рефлексія: проблематика формулювання концепту. *Наукові записки.* Серія «Психологія». 2024. № 3 (5). С. 13–19.

11. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.

12. Загальна психологія : підручник для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук ін. Київ : Каравела, 2011. 464 с.

13. Закалик Г. М. Соціальна психологія у термінах і поняттях : навч. посіб. / редкол.: Г. М. Закалик, Ю. М. Терлецька, Н. М. Шувар. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 132 с.

14. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навч. посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. Харків : НФаУ, 2018. 140 с.

15. Карпов А. В. Психологія праці : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 190 с.

16. Киричук О. В. Розвиток та соціалізація особистості у сучасному суспільстві. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11. С. 22–26.

17. Коваленко А. Б., Корнєв М. Н. Соціальна психологія. Київ : Либідь, 2006. 400 с.

18. Козлова О. А. Соціальна психологія груп та групової взаємодії : практикум для студентів спеціальності 6.030101 «Соціологія». Харків : НТУ «ХПІ», 2017. 142 с.

19. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.

20. Кривенко В. В. Комунікація: поняття, сутність, зміст. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2024. № 84 (1). С. 71–77.

21. Крисько В. Г. Соціальна психологія : словник-довідник. Мінськ : Харвест, 2001. 688 с.

22. Кудерміна О. І., Казміренко Л.І., Власенко С.Б. Соціальна психологія : навч. посіб. Київ : НАВС, 2020. 242 с.

23. Лісневська А. О. Соціальна психологія малих груп : навч.-метод. рекоменд. з вивч. спецкурсу «Соціальна психологія малих груп» для студ. 3-го курсу спец. «Психологія». Чернігів, 2012. 72 с.

24. Ляшко М. М. Соціально-культурна ідентифікація як соціологічна категорія: аналіз зарубіжних джерел. *Науковий вісник Ужгородського університету* / за ред. І. В. Козубовської. Ужгород : Говерла, 2015. № 36. С. 122–125.

25. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

26. Матійків І. М. Тренінг емоційної компетентності : навч.-метод. посібник. Київ : *Педагогічна думка*, 2012. 112 с.

27. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

28. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 446 с.

29. Онуфрієва Л. А., Чайковська О. М. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець О. В. Ковальчук, 2021. 128 с.

30. Оптимізація групової взаємодії в малих групах : посібник / П. П. Горностай, Л. Г. Чорна, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка, Г. В. Циганенко; за наук. ред. П. П. Горностая, 2020. 126 с.

31. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія особистості і спілкування : підручник. Київ : Либідь, 2004. 576 с.

32. Основи соціальної психології : підруч. для закл. вищ. освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; заг. ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Талком, 2018. 580 с.

33. Поліщук В. М. Соціальна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2021. 217 с.

34. Пруткова В. В., Григор'єва С. В. Плітки як соціальне явище та засіб впливу на девіантну поведінку особистості. *Розвиток сучасного українського суспільства у соціологічному вимірі* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. 13 грудня 2024 р. Харків: НТУ «ХПІ», 2024. С. 89–91 с.

35. Смола Л. Є., Юркова О. А. Теоретичні засади дослідження феномена чуток. *Обрії друкарства*. 2023. №2 (14). С. 102–115.

36. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Волянюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

37. Танчин І. З. Соціологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 351 с.

38. Тарасенко В. І., Іваненко О. О. Проблема соціальної ідентифікації українського суспільства (соціотехнологічна парадигма) : монографія. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2004. 567 с.

39. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

40. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / пер. з нім. Н. Комарова, О. Погорілий. Київ : Дух і літера, 2005. 262 с.

41. Федорчук В. М., Федорчук В. В., Комарніцька Л. М. Тренінг комунікативної компетентності : практикум. Кам'янець-Подільський : *Видавець ПП Зволейко Д. Г.*, 2021. 176 с.

42. Холод О. М. Методологічні засади дослідження процесів соціальної комунікації. *Соціальні комунікації: теорія та практика*. 2023. № 15 (1). С. 7–41.

43. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / перекл. з нім. К. Л. Котюк ; наук. ред. укр. вид. О. Фешовець. Львів : Астролябія, 2013. 588 с.

44. Юркова О. А. Чутки як соціокомунікаційний феномен. *Обрії друкарства : науковий журнал.* 2021. №1 (9). С. 121–131.

45. Яблонська Т. М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Ніка-Центр, 2010. № 38. С. 378–387.

46. Beersma B., Van Kleef G. A. Why people gossip: An empirical analysis of social motives, antecedents and consequences. *Journal of Applied Social Psychology*. 2012. № 42 (11). P. 2640–2670.

47. Dunbar R. I. M. Gossip in Evolutionary Perspective. *Review of general psychology*. 2004. № 8 (2). P. 100–110. URL : https://allegatifac.unipv.it/ziorufus/Dunbar%20gossip.pdf.

48. DiFonzo N., Bordia P. Rumor, gossip, and urban legends. Diogenes, 2007. № 54 (1). P. 19–35. DOI : https://doi.org/10.1177/0392192107073433.

49. Feinberg M., Willer R., Stellar J., Keltner D. The virtues of gossip: Reputational information sharing as prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2012. № 102 (5). P. 1015–1030. DOI : https://doi.org/10.1037/a0026650.

50. Foster E. K. Research on gossip: Taxonomy, Methods, and future Directions. *Review of General Psychology*. 2004. № 8 (2). P. 78–99. URL : https://smg.media.mit.edu/library/Foster.gossipreview.pdf

51. Kurland N. B., Pelled L. H. Passing the word: Toward a model of gossip and power in the workplace. *Academy of Management Review*. 2000. № 25. P. 428–438. DOI : https://doi.org/10.5465/amr.2000.3312928.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика виявлення схильності до пліткарства

(О. Балашевич, О. Орлюк, А. Проскурні)

Методика виявлення схильності до пліткарства [2] дозволяє оцінити рівень схильності до пліткування у міжособистісних взаєминах та схильність респондента до надавання соціально-бажаних відповідей. Стимульний матеріал опитувальника складається із 27 питань. В опитувальнику представлені дві шкали: «Загальна схильність до пліткування» (питання, позначені літерою G) та шкала брехні (питання, позначені літерою L).

№	Твердження	Відповіді	
		так	ні
G1	Мені важко зберігати таємниці.		
G2	Я відчуваю потребу ділитися таємницями з іншими.		
L1.	Мене абсолютно не цікавить, що про мене думають інші.		
G3	Коли я чую плітки, я відчуваю потребу передати їх іншим.		
G4.	Мені подобається бути в курсі особистого життя інших людей.		
G5.	Я боюсь, що розповсюдження мною пліток може негативно вплинути на мої стосунки з оточуючими.		
G6.	Я відчуваю провину після того, як поділився плітками з іншими.		
G7.	Я помітив, що обговорення інших людей спричиняє напругу у стосунках.		
G8.	Я вважаю, що обмін інформацією про інших є природною частиною людського спілкування.		
L2.	Я ніколи не цікавився справами інших осіб за їх відсутності.		
G9.	Я вважаю, що пліткування – це нешкідливе заняття.		
G10.	Я ділюся інформацією про інших з друзями чи колегами, навіть якщо в цьому немає необхідності.		
L3.	Я завжди перебуваю в гарному настрої.		
G11.	Мені важко зберігати секрети, і я відчуваю потребу поділитися ними з іншими.		
L4.	Я ніколи не поширював інформацію про особисте життя інших людей.		
G12.	Я надаю перевагу обговоренню інших людей, ніж іншим темам.		

L5.	Я ніколи не обговорюю інших людей за їх відсутності.		
G13.	Бували ситуації, коли мене просили зберегти секрет, але я все одно поділився цією інформацією з іншими.		
G14.	Мені важко зрозуміти, чому інші засуджують пліткування.		
G15.	Я намагався контролювати своє бажання пліткувати, уникаючи певних людей або ситуацій, але мені це не вдалося.		
L6.	Я ніколи не розповідав секрети інших.		
G16.	Деякі мої дружні стосунки сформувалися через розмови про інших людей.		
G17.	Я міг би годинами слухати історії про життя моїх знайомих.		
G18.	Я терпіти не можу бути поруч з людьми, які говорять про інших за їхніми спинами.		
G19.	Я люблю обговорювати життя своїх друзів.		
G20.	Мені не приносить задоволення ділитися з кимось подробицями особистого життя інших.		
L7.	Я жодного разу не думав про інших людей погано.		

Додаток Б

Анкета для виявлення частоти та функцій пліток, ставлення респондентів до них

Вік:

Стать:

Соціальна роль: учень учитель

Стаж роботи (для вчителів) _____ / Клас навчання (для учнів) _____

№	Твердження	Шкала для відповідей				
		Зовсім не згоден	Скоріше не згоден	Важко відповісти	Скоріше згоден	Повністю згоден
1	Я часто обговорюю інших людей у неформальному спілкуванні					
2	У моєму колективі (класі) часто говорять про тих, кого зараз немає поруч					
3	Я регулярно чую плітки від інших					
4	Плітки – звична частина нашого повсякденного спілкування					
5	Плітки допомагають підтримувати зв’язок між членами колективу (класу)					
6	Завдяки пліткам люди дізнаються про важливі події в колективі (класі)					
7	Плітки впливають на ставлення до певних людей у колективі (класі)					
8	Плітки допомагають зрозуміти, які норми поведінки прийняті в колективі (класі)					
9	Я вважаю, що плітки можуть бути корисними					

10	Пліткувати – це неприпустимо					
11	Без пліток спілкування в колективі (класі) було б менш живим					
12	Я намагаюся уникати участі в плітках					
13	В колективі (класі) часто обговорюється особисте життя інших					
14	Обговорення зовнішнього вигляду колег (однокласників) є гарним приводом підтримати розмову					
15	У колективі (класі) найчастіше говорять про успіхи та досягнення колег (однокласників)					
16	У нашому класі не прийнято поширювати плітки					

Додаток В

Опитувальник мотивів пліток (MGQ) (B. Beersma, G.A.Van Kleef)

№	Твердження	Шкала для відповідей				
		Зовсім не згоден	Скоріше не згоден	Важко відповісти	Скоріше згоден	Повністю згоден
1	Я обговорюю поведінку інших, щоб попередити колег (однокласників) про можливі проблеми.					
2	Коли ділюся історіями про когось, це роблю, щоб допомогти інших уникнути труднощів.					
3	Плітки потрібні, щоб захистити групу від небезпечних чи ненадійних людей.					
4	Поширюючи інформацію про інших, я можу виглядати більш проінформованим.					
5	Коли я ділюся новинами про когось, це підвищує мою значущість в групі.					
6	Плітки допомагають мені отримати більший вплив серед знайомих.					
7	Обговорюючи інших, я відчуваю полегшення.					
8	Плітки дозволяють мені висловлювати емоції.					
9	Пліткувати буває приємно, бо це знімає напругу.					
10	Мені подобається обговорювати інших, бо це дає нову інформацію.					
11	Я пліткую, щоб більше дізнатися про життя людей.					
12	Плітки допомагають бути в курсі подій					